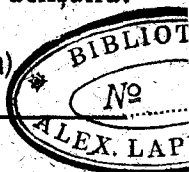

CULTURA CREȘTINĂ

Revistă lunară. — Redactor: Dr. Zenovie Pâclișanu.

Redacția și administrația: Blaj (Transilvania)

Cuvântul Prințului Carol.

— Rostit în catedrala din Blaj la consacrarea noului Mitropolit. —

„Sunt foarte fericit, că am avut prilejul de a asista fiind delegat al M. S. Regelui, la aceasta impunătoare solemnitate. Fără greș voi fi tălmăciu pe lângă M. S. Regele a cuvintelor atât de simțite, rostite în numele credincioșilor.

Nu pot să mă gândesc la Blaj, cu atât mai mult nu pot veni în aceasta localitate, fără a fi adânc mișcat. Serbarea de astăzi justifică și mai mult aceasta emoție, de oarece este una din petrele ce împodobesc crucea așezată pe vârful clădirii, ridicată cu atâta trudă și dragoste de neam de către generațiile trecute. În numele M. S. Regelui Te salut azi în Citadela culturii românești de peste munți, pe cel dintâi Mitropolit unit al României, pe veci întregite.

Înalt Prea Sfinției Tale a hărăsit atotputernicul să intrupeze visul strămoșilor. În persoana Mitropolitului de astăzi, România salută cu venerație pe predecesorii lui și pe acei, cari au luptat și s'au jertfit pentru neam. Primiți o frumoasă și glorioasă moștenire. Primiți pe

lângă scaunul mitropolitan și moștenirea celui mai puternic izvor de cultură românească.

Când în 1700 s'a făcut unirea sub episcopul Atanasie spre a ușura soarta nenorociților de Români, nimeni, cred, nici prietini nici dușmani mai ales, n'au întrezărit serviciile neprețuite, ce le-a adus aceasta biserică cauzei, Românișmului. În istoria culturii românești, Bisericii unite, și mai ales Mitropoliei din Blaj, îi revine în loc de a fi aceea, care a făcut prima legătură intelectuală între Români și țările învățate ale Apusului. Numele episcopilor Pavel Aron, Inocențiu Klein și Bob vor fi veșnic preaslăvite de către Români, căci ei au fost îndemnătorii și mijlocitorii renașterii culturale române. Grație lor mari cercetători Samoil Klein, G. Șincai, Petru Maior au putut să redăștepte în sufletul neamului nostru credința sămănată pe vremuri de Miron Costin, că suntem o viață străbună, oțelită și cuceritoare a lumii, că suntem sânge de roman.

Tot de aci au pornit aceia, care au fost între primii cercetători cu deamănuntul ai problemelor limbii, de la Blaj au plecat August Treboniu Laurian, Fapiu Ilarian, Timoteiu Cipariu, și alții, cari au studiat semnul nemuririi neamului, graiul strămoșesc, același ori și unde bate sufletul românesc și care cu veacuri înaintea unirii politice de azi a arătat lumii întregi, că Românii de peste tot sunt un singur neam uniți prin o putere mai presus de toate schinjirile omenești, uniți prin puterea chiagului aceleiași limbi.

Dar pe lângă aceasta moștenire culturală, predecesorii V'au lăsat și toată munca lor na-

țională și etnică, ale cărei roade se văd strălucite astăzi. Biserica greco-catolică strâns unită cu cea greco-orientală a fost Cetatea de nedărâmat, prin care s'a păstrat neatinsă naționalitatea Românilor din Ardeal. Românii nu vor uita niciodată, că aci în Blaj se găsește, lângă locul unde stăm acum, Câmpia Libertății, la care neuitatul Simion Bărnuțiu a proclamat 1848 ființa etnică a neamului românesc.

Mare a fost munca acelor, înaintea amintirii, muncii și suferinței, cărora ne închinăm cu adâncă evlavie.

Iată ce s'a făcut până astăzi.

Înalt Preasfinției Tale îi rămâne sarcina de a păstra și de a dezvolta până în cele mai tainice colțuri ale sufletului poporului credincios, această bazată și sfântă moștenire.

Alegerea I. P. S. Tale este pentru toți o chesășid. Activitatea de bun român atât pe terenul național cât și pe cel cultural ne o asigură.

Elev al Blajului, crescut în sufletul și în credințele de aci, veți ști să duceți mai departe marea operă a premergătorilor.

Cuvinte alese.

— Cel ce susține cauza credinții săvârșește cea mai mare operă ce se poate săvârși, față de care nimic în lume nu are însemnătate.

*

— Eu sunt cu totul pentru dogmă; ea este scheletul cărnii, sângele și vieța ființei sfinte, pe care o numim, religiunea creștină.

Gladstone.

Propaganda catolică între Români din Ardeal și Ungaria înainte de 1500.

I. Până la Ludovic cel Mare.

Ajungând Ardealul după 1211 întreg sub stăpânirea regiilor Ungariei, s'a început opera de convertire la catolicism a diferitelor popoare locuitoare la granițele răsăritene și sud-ostice ale regatului, cari nu erau încă creștine său, creștine fiind, nu recunoșteau supremația Scaunului papal. Rege al Ungariei era pe acest timp Andreiu II, a cărui domnie formează, din punct de vedere bisericesc, o epocă de cumplită decadință. Incercările de convertire n'au putut porni dela el, căruia îi lipsia și simțul pentru a putea înțelege importanța unei politici energice și statornice de expansiune religioasă catolică în mijlocul popoarelor conlocuitoare și vecine. Și i-a lipsit și convingerea adâncă catolică acestui aventurier primejdios, care, purtând titlul de rege al Ierusalimului, la reîntoarcerea din expediția cruciată pe care a condus-o pentru scoaterea pământului sfânt de sub stăpânirea Turcilor, și-a logodit pe fiul său de abia șapte ani, Andreiu, cu Bagratida, fata lui Leo II regele Armeniei, pe celalalt fiu, Bela, cu Maria, fata împăratului bizantin ortodox Vatatzes, iar pe fata sa Maria a logodit-o cu împăratul româno-bulgar Ioan Asan II, care, nici el, nu era catolic. În 1219 strică logodna lui Andreiu cu fata regelui armean și-l logodește cu fata ducelui rusesc ortodox Mirislav, care făgăduiește tinerei perechi Haliciul. În privința aceasta era atât de puțin scrupulos, încât după reîntoarcerea din expediția amintită, scriea papei, că ne mai având fete de măritat e în stare a-și mărita o nepoată după sultanul din Icon, care s'ar încreștina¹⁾. Saraceni păgâni și Evreii au câștigat sub domnia lui o influință atât de covârșitoare asupra finanțelor țării încât a fost necesar interdictul arhiepiscopului din Strigon, Robert, și intervenția energică a legatului papal, a cardinalului Iacob Pecorari ca să mântuiască regatul din ghiarele lor²⁾.

¹⁾ Pauler Gyula, A magyar nemzet története az árpádházi királyok alatt. Ed. 2-a, Budapest 1899, II pp. 69-71.

²⁾ Fraknoi Vilmos, Magyarország egyházi és politikai összekötetése a romai szentekkel I. Budapest 1901 p. 53 sq. Pauler o. cit. p. 119.

Opera de convertire nu putea porni nici din partea clerului înalt catolic ungar prea mult ocupat cu apărarea drepturilor bisericii împotriva atacurilor regelui, apoi cu bogomilismul, care prinsese rădăcini adânci în Bosnia și amenința și Slavonia vecină. Asupra primejdiei bogomilice și-au îndreptat atenția la început și cele două mari orduri noi călugărești: al Dominicailor și al Minoritilor. Cel dintâi a fost aprobat din partea papei Honoriu III în 22 Decembrie 1216 și în 1221 se și ivesc reprezentanți de-al lui în Ungaria și tot atunci apar aci și cel dintâi Minoriti¹⁾. Despre Cistercii, cari petreceau în mănăstirea Cârța, întemeiată pe la 1202 în districtul curat românesc al Făgărașului, nu avem nici o știre, că ar fi făcut încercări de-a converti pe Românii din părțile acelea. Planuri de convertire, sigur, nu vor fi avut nici cavalerii teutoni obicinuiți a lupta cu arma nu cu cuvântul împotriva necredincioșilor.

Situația se schimbă dela 1226 înainte, când în fruntea Ardealului a fost așezat fiul mai mare alui Andreiu II, prințul de coroană Bela, ajuns mai târziu rege sub numele Bela IV. Acesta, deși tânăr, era om hotărît și energic — prea energic uneori — și voia să smulgă țara din anarhia, în care au aruncat-o slăbiciunile tatălui său. Dela Carpați spre răsărit se afla pe timpul acela țara Cumanilor ear dela ei spre miază noapte, între râurile Putna, Siret și Prut țara Brodnicilor²⁾. Cumanii, mai ales, nelinișteau mereu regatul ungar prin desele lor năvăliri în părțile ardelen. Bela ajungând stăpânul acestor părți primejduite credea, că cel mai sigur scut împotriva Cumanilor ar fi convertirea lor la catolicism și astfel supunerea lor autorității papale, care, în vremile acestea, avea de multe ori influință hotărâtoare nu numai în chestiunile bisericești ci și în cele politice ale popoarelor catolice. Încercări de convertire între Cumanii au făcut călugării dominicani îndată după așezarea lor în Ungaria străbătând unii regiunile de dincolo de Carpați până la Dnipru fiind aci mulți aruncați în prinsoare ear despre doi, Albertus

¹⁾ Privitor la Dominicani vezi Dr. Nicolaus Pfeiffer, Die ungarische Dominikanerordensprovinz von ihrer Gründung 1221 bis zur Tatarenverwüstung 1241—2. Zürich 1913. Lupta lor împotriva bogomilismului bosniac pp. 56 sq.

²⁾ Karácsonyi Iános, Borodnokország in. „Szászadek“ din 1908 p. 609 sq.

și Dominicus, se spune că ar fi murit moarte de martir¹⁾. Mai reușite au fost încercările dela începutul anului 1227 ale arhiepiscopului Robert dela Strigon, care a botezat pe prințul cuman Bortz împreună cu alți 2000 bărbați din neamul lui. În 31 Iulie al aceluiași an papa îl face pe Robert legat apostolic preste țara Cumanilor și preste țara vecină a Brodnicilor, despre ai cărei locuitori, probabil Români, încă se credea, că vor îmbrățișa catolicismul, dându-i dreptul de a predica, a întemeia biserici, a hirotoni preoți și a așeza episcopi²⁾.

După primirea acestei misiuni Robert trece Carpații însoțit de principele Bela, care a spriginit din toate puterile acțiunea aceasta, și întemeiază episcopia comană a Milcoviei așezând în fruntea ei pe călugărul Teodoric. În anul următor papa Gregorie IX felicită pe Bela îndemnându-l să continue opera începută și tot atunci scrie și priorului ordului dominican din Ungaria să pună la dispoziția lui Robert și alui Teodoric numărul necesar de călugări, de cari au lipsă pentru susținerea propagandei³⁾.

Atenția principelui Bela a fost însă îndreptată în alte părți. În 1228 năvălește din motive, cari nu se cunosc lămurit, împotriva Bulgariei iar în anul următor conduce o nouă expediție contra Haliciului, la care a luat parte cu ceata lui de luptători cumani și neoconvertitul Bortz⁴⁾. Încep apoi înverșunatele lupte interne, punerea țării sub interdict, sosirea legatului papal Iacob Pecorari și astfel Bela mult timp n'a mai avut liniștea necesară pentru a putea continua opera începută. În aceeași situație se afla dela un timp și arhiepiscopul Robert, care deși este numit în 1231 a doua oară legat papal pentru Cumania și Țara Brodnicilor⁵⁾, era împiedecat de încercăturile interne dela conducerea propagandei preste iaunți. Însă în urma activității cardinalului Iacob Pecorari, avântul cuceritor al catolicismului maghiar crescuse în măsură considerabilă. Bela promite cu jurământ, că va aduce pe toți locuitorii de sub stăpânirea sa la supunere față de pontifcele

¹⁾ Pfeiffer o. cit. p. 77 și documentul dela p. 143-146.

²⁾ Hurmuzachi, Documente privitoare la istoria Românilor I, 102 nro 77.

³⁾ Hurmuzachi I, 107-8 nro 82-3.

⁴⁾ Pauler o. cit. II, 99 și 505 n. 88 pentru cea dintâi; pentru a doua ibidem p. 106-7.

⁵⁾ Hurmuzachi I, 113-4 nro 89.

roman, respectând ritul fiecărei națiuni intru cât acela nu e în contradicere cu învățăturile bisericeii catolice. Promite apoi, că va edifica pe seama lui Teodoric o biserică catedrală¹⁾ și tot atunci mai promite ceva, ce pe noi ne interesează cu mult mai de aproape. Pe teritoriul episcopiei cumane se aflau și o mulțime de Români credincioși ai bisericeii orientale, cari fiind păstoriți de preoți și vlădici — o scrisoare papală îi numește pseudoepiscopi — ortodocși veniți de preste Dunăre, disprețuiau predicile misionarilor dominicani, nu luau parte la slujbele lor bisericești și primejduiau chiar și catolicismul Ungurilor și al Sașilor, cari petreceau în părțile acelea. Teodoric se va fi plâns legatului papal. Pecorari și astfel acesta stoarce de la Bela, pe lângă făgăduința generală cuprinsă în jurământul amintit, și promisiunea verbală specială — *viva voce promiseris* zice documentul — că-i va sili pe Români aceia să asculte de vicariul catolic de ritul lor, pe care li-l va da Teodoric. La sfârșitul anului 1234 papa Gregoriu IX îl face pe Bela atent la promisiunea aceasta, ale cărei urmări, din lipsa documentelor, nu le cunoaștem²⁾.

Ajungând banatul Severinului la o dată, pe care n-o putem determina exact — cel dintâi ban unguresc de Severin, Luca, e amintit numai în 1233 — în posesiunea regilor Ungăriei, Dominicani își estind propaganda catolică și asupra locuitorilor de aci³⁾. Misiunea lor în părțile acestea a început la sfârșitul anului 1236 sau începutul celui următor. În 1237 papa Gregorie IX scrie *neofitilor* din banatul Severinului și părțile vecine, că convertirea lor i-a umplut inima de-o bucurie imensă — *gaudiorum immensitate perfundimur* — și îi îndeamnă să primească cu iubire pe călugării predicatori și să asculte învățăturile lor. Tot atunci dă misionarilor de aci împuternicirea de-a putea deslega în cazuri mai puțin grave pe cei excomunicați, de-a binecuvânta vestmintele preoțești și cimiterile⁴⁾. Soarta propagandei catolice din banatul Severinului, unde partea cea mai mare a locuitorilor a format-o,

¹⁾ Ibidem I, 128 și 131 nro 100 și 104.

²⁾ Ibidem I, 132 nro 105.

³⁾ Privitor la estensiunea banatului de Severin, care cuprindea teritoriul dintre Carpați, Dunăre și Olt vezi studiul d. D. Onciu, Titlul lui Mircea cel Bătrân și posesiunile lui. Convorbiri literare XXXVI (1902) p. 39 sq.

⁴⁾ Hurmuzachi I, 153-55 nro 115-17.

sigur, Românii — aci întâlnim preste câțiva ani, la 1247 cea mai veche organizație politică românească — n'o cunoaștem.

Toate planurile acestea de convertire au fost în curând spulberate de cumplita invazie tătărească din 1241, care a nimicuit și Cumania cu episcopia Milcoviei și a profăcut în ruine aproape întreg regatul Ungariei. După retragerea Tatarilor Bela era ocupat cu reorganizarea țării devastate. În 1245 papa Inocențiu IV. trimite călugări minoriți la Tatarii din vechea Cumanie și la resturile de Cumani, cari au mai rămas acolo¹⁾. Pe Bela însă credința locuitorilor îl interesa acum foarte puțin; lucrul de căpetenie era să aibă țara locuitori, cari să impopuleze pustiul rămas în urma invaziei tătărești. În 1246 scutește pe cei cari se vor așeza pe moșiile episcopiei catolice ardelene de jurisdicția voevodului Ardealului, nădăjduind, că prin scutința aceasta va atrage cât mai mulți locuitori²⁾. Populația țării însă nu se înmulțea și astfel Bela este silit în 1268 să facă un apel desperat, chemând din toate părțile lumii agricultori și ostași, cari să impopuleze regatul rămas fără locuitori (de cunctis mundi partibus homines tam agricolos quam milites ad repopulandum terras depopulatas et habitatoribus vacuatas edicto regio studuimus convocare)³⁾.

De altă parte Tătarii și după retragerea din Ungaria au fost multă vreme o primejdie continuă pentru regat. Ca să aibă o avantgardă serioasă împotriva lor, Bela dăruiește la 1247 cavalerilor Ioaniți, sub anumite condiții, întreg banatul Severinului până la Olt afară de partea locuită de Românii supuși voevodului Litovoi și întreagă partea de preste Olt, numită Cumania, afară izerăș de teritoriul locuit de Românii voevodului Seneslau. Donația aceasta a confirmat-o la 1251 și papa Inocențiu IV⁴⁾. Este adevărat, că în 1254 Bela scria papei, că are nădejde, ca cu ajutoriul s. Scaun apostolic al Romei îi va succede a propaga catolicismul prin colonia amintită de Ioaniți de-a lungul Dunărei până la Marea Neagră. Promisiunea aceasta însă a fost o simplă apucătură politică folosită în cadrele unei scrisori, în care cerea ajutoriul papei

1) Ibidem I, 220, 222, 224, nro 172 4.

2) Ibidem I, 230 nro 178.

3) Ibidem I, 338 nro 250.

4) Ibidem I, 249 nro 193.

împotriva Tatarilor¹⁾. Pentru Bela lucrul de căpetenie nu era propagarea catolicismului ci apărarea regatului. În privința aceasta este foarte interesantă scrisoarea amintită mai sus, trimisă papei în toamna anului 1254, în care după ce spune, că în urma împrejurărilor grele politice a fost silit să-și mărite două fete după principii ruteni — ortodocși —, a treia după un principe polon, ca să-și câștige prietini la granițele regatului, cari să-i trimită știri exacte despre planurile Tatarilor, și că din același motiv a primit în țară pe Cumani — cea mai mare parte încă păgâni — însurându-și pe fiul Ștefan, moștenitorul tronului cu o cumană, exclamă: „proh dolor, per paganos hodie regnum defendimus et per paganos infideles ecclesiae conculcamus“. În aceeași scrisoare spune papei, că dacă nu-i va da ajutoriul necesar, va fi silit să încheie pace cu Tatarii. Mai târziu Tatarii îi fac lui Bela propunere de înrudire și alianță și, după știrile autentice trimise la Roma, dânsul pentru siguranța regatului s'a arătat dispus a primi propunerea solilor tătărești²⁾.

De-o energetică, serioasă și rodnică operă de propagandă catolică în partea aceasta (1241—1270) a domniei lui Bela IV nici vorbă nu putea fi. Nici cavalerii Ioaniți n'au putut isprăvi mult în banatul Severinului și în Cumania, pentru că la 1254 au fost siliți să se refugieze de-acolo dinaintea invaziei bulgare. Ștefan V, fiul lui Bela, a domnit prea puțin (1270—72) pentru a se putea ocupa cu planuri mari de propagandă catolică. Sub urmașul său desfrânat și ticăloșit, Ladislau Cumanul, care și-a petrecut viața întreagă în orgii în societatea păgână a Cumanilor, Ungaria a ajuns la marginea prăpastiei. Situația aceasta a țării o caracterizează în fraze lapidare îndată la începutul domniei lui, în 1272, episcopul din Olmütz în scrisoarea trimisă papei Gregorie X: „in eodem regno (Hungariae) manifeste haeretici et schismatici confoventur. Ecce ipsa regina Hungariae est Cumanica, proximi parentes ejus gentiles sunt et fuerunt. Duae filiae regis Hungariae Ruthenis qui sunt schismatici desponsatae fuerunt. Soror juvenis huius

¹⁾ Ibidem I, 259 nro 199.

²⁾ Vezi scrisoarea din 1264 a papei Urban IV. adresată lui Bela și fiului său Ștefan, în care li mustră aspru pentru planul acesta și pe aceea cu același dat trimisă episcopilor unguri îndemnându-i să împiedice cu toate mijloacele încheierea unei astfel de legături cu Tatarii. Ibidem I, 311—14 nro 225—6.

regis Vathatio est tradita, ecclesiae inimico¹⁾). Aceeași situație tristă a regatului o descrie în 1278 și papa Nicolaie III spunând, că ar merge însuși în Ungaria ca să facă ordine dar este împiedecat de împrejurări. De-aceea îl trimite ca legat apostolic pe episcopul Filip de Fermo²⁾. Nu putem urmări aci activitatea legatului papal în Ungaria și nici nu ne putem ocupa de luptele grele pe cari a trebuit să le poarte pentru a pune capăt anarhiei înspăimântătoare, ce domnia atunci în această țară³⁾. Pe noi ne interesează numai aceea parte a activității lui, care e în legătură cu propaganda catolică între locuitorii români necatolici ai regatului.

În 1279 sinodul din Buda condus de Filip de Fermo în cap 126 (De sacerdotibus schismaticis) aduce hotărîrea energetică, rămasă numai pe hârtie, de-a împiedeca cu putere brachială pe preoții schismatici de-a face slujbe bisericești, de-a zidi biserici și casele și pe credincioși de-a lua parte la slujbele religioase săvârșite de astfel de preoți. Hotărîrile sinodului au trebuit în decurs de două luni copiate cu litere mari, cetete, și espuse în toate bisericile catedrale din țară⁴⁾. În acelaș an papa provoacă clerul catolic maghiar să deie legatului papal ajutoriul necesar ca să poată scoate din țară pe eretici și schismatici și tot atunci promite cu jurământ și regele că va păstra credința catolică și va alunga din regat pe erezici⁵⁾. Ladislau Cumanul nu era însă omul, care să-și țină jurământul deși la reînviat și în 1280. De-aceea papa îl dojenește aspru în 1287, că a părăsit catolicismul și trăiește cu Cumanii, Saracenii și alți păgâni. Tot atunci Honoriu IV scrie arhiepiscopului din Strigon să predice expediție cruciată împotriva lor și roagă și pe împăratul Germaniei și pe regele Boheimiei să sprijinească expediția această cruciată⁶⁾. Scrisori de cuprinsul acesta a scris papa și în anii următori, iar în 1290 a trimis un nou legat papal în Ungaria. Rezultatul însă a fost nul. În 1290 Ladislau moare și papa Nicolaie IV scriea după moartea lui legatului său Benevento Eugubino să cer-

¹⁾ Ibidem I, 399 nro 314 cu datul greșit de 1273.

²⁾ Ibidem I, 414 nro 335.

³⁾ Vezi Pauler o. cit. II, 250 sq. și Fraknoi o. cit. I, 82 sq.

⁴⁾ Történelmi Tár din 1881 p. 548—9.

⁵⁾ Hurmuzachi I, 421 nro 341 și 435 nro 347.

⁶⁾ Ibidem I, 463—67 nro 373—5.

ceteze, că oare regele întorsu-s'a la credința catolică sau a murit ca eretic¹⁾).

Numărul Românilor din Ardeal și Ungaria a crescut în decursul domniei lui Ladislau Cumanul în măsură considerabilă. Urmașul său Andreiu III, cel din urmă rege din familia arpadiană, n'a făcut nimic pentru convertirea lor la catolicism sau scoaterea lor din țară ci dimpotrivă îl vedem la 1291 ținând în Alba-Iulia o adunare compusă din Sași, Săcui și Români, iar la 1293 scutește pe Români din Filești și Feleud de orice fel de impozite²⁾. Inmulțirea aceasta a necatolicilor în țară și întărirea lor în vecinătatea ei, l'a făcut pe papa Bonifaciu VIII. să-și piardă nădejdea în viitorul Ungariei plângându-se în 1299 arhiepiscopului din Strigon de starea decăzută a regatului, care cu greu se va putea restaura fiind de toate părțile încunjurat de schismatici, eretici și păgâni, cari îl atacă mereu. Tot atunci îi scrie să porceadă cu cea mai mare asprime contra necatolicilor și contra sprijinitorilor și apărătorilor lor³⁾. Aceeași plângere o repetă și în 1301 și 1302 în scrisorile adresate regelui Bohemei.

Deși pe timpul acesta se aflau claustre de călugări dominicani în Alba-Iulia, Sibiu, Vințul de jos și Sighișoara, de minoriți în Sibiu iar în Cluj-Mănăstur a abație benedictină, catolicismul a pierdut în Ungaria întreg avântul cuceritor de odinioară, fiind silit să lupte nu pentru cuceriri noi ci pentru a împiedeca cuceririle necatolicilor. Atitudinea aceasta de defensivă a păstrat-o până târziu în jumătatea a doua a domniei lui Carol Robert. Luptele pentru tron, tulburările îndelungate interne și situația politică nesigură, care a urmat după moartea celui din urmă rege din dinastia arpadiană (1301), făceau imposibilă orice politică de expansiune catolică. Ca să împiedice înrudirile dintre populația catolică a țării și populația necatolică, sinodul ținut în 1309 la Pojon sub conducerea legatului papal, a cardinalului Gentilis, oprește sub pedeapsa grea a excomunicării căsătoriile mixte⁴⁾. În același an cardinalul Gentilis excomunică pe Ladislau, voevodul Ar-

¹⁾ Ibidem I, 499 nro 403.

²⁾ Ibidem I, 510 nro 412 și 522 Nro 423.

³⁾ Ibidem I, 542-5 nro 436-7.

⁴⁾ C. Peterfy, *Sacra concilia ecclesiae romano-catholicae in regno Hungariae I. Posonii 1741 p. 147.*

dealului, între altele și pentru că voia să-și mărite o fată după fiul regelui Serbiei¹⁾.

În jumătatea a doua a domniei lui Carol Robert, după situația internă a regatului a fost consolidată, a început din nou politica expansivă a catolicismului. Papa Ioan XXII introduce și în Ungaria inquisiția religioasă. Sarcina grea a inquisiției a fost dată, la intervenția personală a dominicanului Matia Zagrabi, călugărilor dominicanii. Tot atunci — în 1327 — papa scrie voevodului Basarab al Munteniei numindu-l „filius dilectus”, voevodului ardelean Toma și comitelui din Brașov, Solomon, să primiască cu bunăvoință pe călugării inquisitori, cari vor merge în părțile acelea. În acelaș an Dominicanii sunt autorizați din partea lui Ioan XXII să predice expediție cruciată împotriva ereticilor din Transilvania și Slavonia²⁾. Noua propagandă catolică nu a rămas fără rezultat, deși a fost mult împiedecată de obiceiul prelaților unguri, cari luau cu prea mult zel dișme dela cei neoconvertiți. Regele s'a plâns papei, care poruncește în primăvara anului 1328 prelaților din Ungaria să nu mai iei dișme dela Cumanii, Românil și Slavii trecuți la catolicism, până când vor fi destul de tari în credință și astfel va dispărea primejdia reîntoarcerii lor la schismă³⁾.

În toamna anului 1330 Carol Robert pornește cu oaste puternică împotriva lui Basarab, voevodului muntean și ocupând banatul Severinului ajunge la cetatea Argeșului. La reîntoarcere armata mândrului rege a fost zdrobită prin strimtorile Carpaților rămânând din ea numai puține resturi amărute. Măcelul a ținut din 9—12 Noembrie și regele însuși abia a putut scăpa cu vieța⁴⁾. În 1331 papa îl felicită pe Carol Robert, că a scăpat întreg din lupta cu Basarab, iar în anul următor îi concede, pe timp de șase ani, $\frac{1}{3}$ din venitele bisericesti din Ungaria ca să poată alunga dela frontierele regatului pe schismaticii, cari primejdulau prin atacurile lor siguranța statului. În 1334 Ioan XXII proclamă războiul sfânt

¹⁾ Hurmuzachi I, 568 nro 450.

²⁾ Ibidem I, 598 nro 475 și 600—601 nro 476—7. Cfr. și Fraknoi o. cit. I, 156—7.

³⁾ Hurmuzachi I, 609 nro 483.

⁴⁾ Pór. Antal és Schönherr Gyula, Az Anjouház és örökösei, (1301—1439). Budapest 1895 p. 101—103. O descriere plastică a luptei în Bunea, Stăpânii Țării Oltului. București 1910 p. 15—16.

împotriva lor și împotriva Tatarilor dând indulgențe celor ce vor cădea sau vor fi răniți în luptă¹⁾. Aceleași indulgențe și pentru acelaș scop au fost date și în 1338 din partea papei Benedict XII²⁾. Dar tot spriginul papilor a fost zadarnic. Împiedecat de războirile continue cu Austriecii, regele bolnăvicios și slăbit înainte de vreme — abia împlinise vrâsta de 50 de ani — n'a mai încercat nici odată să meargă cu oaste împotriva viteazului dușman dela răsărit.

II. Politica religioasă alui Ludovic cel Mare (1342—1382).

Cel dintâi dintre regii Ungariei, care a urmărit o politică energică, personală, conștientă și staternică de propagandă catolică a fost mândrul și ambițiosul Ludovic cel Mare. Sprigină de împrejurări politice excepțional de favorabile, se părea, că politica lui va da rezultate trainice. Propaganda catolică susținută cu atâta energie din partea lui Ludovic cel Mare nu isvorăa numai din convingeri pur religioase ci și dintr'o mare concepție politică. În fața primejdiei tot mai amenințătoare a cutropirei turcești, dânsul voia să creieze prin convertirea Sârbilor, a Bulgarilor, Grecilor, Românilor și Ruștenilor o uriașă zonă de apărare în jurul Ungariei, care să se estindă dela Marea Adriatică până la Marea Neagră și de acolo până departe spre stepele tătărăști ale Rusiei.

Cele dintâi îndemnări pentru o politică de propagandă le-a primit și el, ca toți înaintașii săi, din partea papei. În 1345 Clemente VI îl informează din Avignon, că mai mulți Români din părțile ardelene ale Ungariei au părăsit ortodoxia și au trecut la catolicism și că pentru a asigura succesul operei de convertire a scris mai multor fruntași români și anume lui Alexandra Basarab, voevodul Munteniei, apoi voevozilor „Nicolaus princeps de Remecha, Ladislaus vayvoda de Bivinis, Santislaus de Sypprach, Aprozya vayvoda de Zopus și lui Nicolaus vayvoda de Auginas”. Toți aceștia au fost voevozi români din Ardeal, Ungaria și Bănat, fără a fi în stare din cauza schimonostrii numelor de localități, să stabilim numirea modernă a celor câteva sate. Remecha e probabil Remete din comitatul vechi al Carașului. Bivinal, unde era

¹⁾ Hurmuzachi I, 616 nro 491; 618—22 nro 493—5; 630—31 nro 503—4.

²⁾ Ibidem I, 656 nro 523.

voevod Ladislau, poate fi satul ardelean Bevini pomenit pe la 1332; Sypprach poate fi unul din multele sate cu numele Siplac iar Aprozya din Zopus pare a fi identic cu Apruza, chinezul din Sorasău în Maramurăş, pomenit în acelaş an. Toate încercările de identificare a localităţii Auginas au rămas zădarnice¹⁾. Tot atunci papa îi încunoştinţează pe Ludovic, că a scris în aceeaş cauză şi reginei văduve Elisabeta, episcopului dela Oradea mare şi călugărilor minoriţi cerându-le sprijinul²⁾.

Sigur în urma acestei scrisori a papei se va fi gândit Ludovic cel Mare şi mamă-sa Elisabeta la restaurarea vechei episcopii a Milcoviei, nimicite de Tataři cu prilejul cumplitei invazii din 1241. Încercări de restaurare a acestei episcopii a făcut în 1332 şi Carol Robert, recomandând papei pentru demnitatea episcopoească pe capelanul său de curte Vitus de Monteferro. Acesta, probabil, nu s'a prezentat nici odată în eparchia sa şi de-aceia a fost necesară intervenţia nouă alui Ludovic şi a reginei văduve Elisabeta. Clemente VI. scrie arhiepiscopului din Calocca să sfinţească pentru episcopia Milcoviei pe capelanul lui Ludovic, călugărul minorit Toma de Nimphi³⁾. Acesta a şi fost chirotonit dar înainte de a-şi putea ocupa tronul arhieresc a fost trimis — în 1348 — ca reprezentant alui Ludovic în Veneţia, ca să aziste la depunerea jurământului, prin care dogele şi senatorii confirmau tratatul de pace dintre republica veneţiană şi regatul Ungariei⁴⁾. În acelaş an Clemente VI. scriea Minorişilor din Ungaria să trimită fraţi destoinici „în părţile Cumaniei“, cari să întărească pe cei trecuţi la catolicism şi să continue opera de convertire⁵⁾.

În sfârşit opera de propagandă catolică o ia în mână Ludovic însuş. În 1351 scrie papei, că vrea să convertiască la catolicism pe schismaticii şi păgânii din vecinătatea regatului şi-l roagă să-i deie dreptul să înfiinţeze pe seama lor parohii, să le doteze şi să dispună cărui episcop să fie suse. Papa îi împlineşte cu mare bucurie cererea şi despre

¹⁾ I. Bogdan, Originea voevodatului la Români. Bucureşti 1902 p. 7. Cfr. şi N. Iorga, Istoria Românilor din Ardeal şi Ungaria I. Bucurşti 1915 p. 70 n. 2.

²⁾ Hurmuzachi I, 697 nro 551.

³⁾ Ibidem I, 2 p. 4—5 nro 4.

⁴⁾ Ibidem I, 2 p. 8—9 nro 9.

⁵⁾ Ibidem I, 2 p. 7—8 nro 8.

asta îi încunoștințează pe episcopii din Strigon, Oradea mare și Zagrab¹⁾. Cu privire la feliul de convertire alui Ludovic ne lămurește o altă scrisoare a papei Clemente VI. din 1352. Regele voia să porniască un războiu general de exterminare și de alungare a tuturor necredincioșilor dela confinii și papa pe lângă binecuvântarea apostolică îi concede, lui și urmașilor, toate provinciile, orașele, caștrele și satele pe cari le va putea ocupa dela schismatici. Tot atunci și pentru același scop îi concede a zecea parte din venitele bisericesti din Ungaria încredințând cu stringerea lor pe episcopii din Oradea-mare, Cianad și Zagrab²⁾. Din toate planurile mari s'a ales o mică expediție împotriva regatului sârbesc al viteazului Stefan Dușan, terminată cu retragerea puțin glorioasă a armatei lui Ludovic cel Mare, care în decursul ei (9 August 1354) și-a pierdut pe fratele mai tânăr, Ștefan, guvernorul Slavoniei³⁾. Tot nimic s'a ales și din cealaltă expediție plănuită după moartea lui Dușan împotriva Serbiei, când scria papei — în 1356 — prin prepositul din Buda veche, Stefan Kanizsai: „doresc pentru mărirea lui Dumnezeu, pentru biserică și catolicism, să silesc la unitate cu biserică romană supunând sub sceptrul meu Serbia, asupra căreia își revindeau drepturi și antecesorii mei și care acum e în mâna schismaticilor răsvrățitori și dușmani ai bisericii⁴⁾. Inocențiu IV. iea cu multă bucurie la cunoștință planurile mari ale lui Ludovic, îi trimite călduroase îndemnuri la luptă, îi concede pe timp de trei ani de zile a zecea parte din venitele bisericesti ale Ungariei și scrie catolicilor din lumea întreagă să facă rugăciuni pentru succesul expediției⁵⁾. Expediția însă a rămas, pentru că regele Ludovic a fost silit să lupte în alte părți pentru alte interese, cari i-se păreau de-oamdată mai importante decât cele bisericesti.

Preste câți-va ani Ludovic cel Mare și-a îndreptat atenția asupra Bulgariei. În 1365 năvălește împotriva Vidinului, capitala țaratului supus stăpânirii lui Sracimir. Pe acesta îl prinde împreună cu soția și fata sa și-l închide în cetatea Gumnik din Croația. Din teritoriul cucerit formează banatul

¹⁾ Ibidem I, 2 p. 16 nro 13.

²⁾ Ibidem I, 2 p. 24—27 nro 18—20.

³⁾ C. Jirecek, Geschichte der Serben I. Gotha 1911 p. 409—10. Cfr. și Pór Antal és Schönherr Gyula o. cit. p. 239—40.

⁴⁾ Fraknoi o. cit. I, 241.

⁵⁾ Hurmuzachi I, 2 p. 39—42 nro 30—1.

numit al Vidinului, în fruntea căruia așază pe voevodul ardelean Dionisie. Aduce apoi opt călugări minoriți din Bosnia, cari după informațiile altui călugăr, din 1366, au convertit în decurs de 50 zile 200,000 de bulgari, cam a treia parte din totalitatea locuitorilor țării. Autorul scrisorii ne asigură, că numărul acesta nu este exagerat pentru că regele a dispus alcătuirea listei exacte a tuturor convertiților (Et ne forte de numero scrupulus oritur jussu regis omnes baptisati in scripturam publicam sunt redacti)¹⁾. În fruntea neoconvertiților Ludovic așază un episcop cu reședința în Vidin, iar pentru continuarea propagandei cerea trimiterea alor 2000 călugări noul. Episcopia Vidinului, de care Ludovic cel Mare pare a fi legat atâtea nădejdi, a avut o viață foarte scurtă. În 1369 Bulgarii alungă cu ajutoriul voevodului muntean Vladislav, cumnat alui Sracimir, pe Unguri din Vidin, prind și ucid în 12 Februarie al aceluiași an, cinci călugări missionari, cari nu au putut scăpa cu fuga și astfel a încetat și episcopia catolică de acolo²⁾.

În vremea când Ludovic cel Mare cerea trimiterea alor 2000 de călugări pentru convertirea Bulgarilor, din Imperiul Bizantin sosiau știri despre serloase pregătiri de unire bisericească. În fața marelui primejdii turcești, împăratul Ioan Paleologul cere sprijinul lui Ludovic — se spune chiar, că ar fi mers în persoană la regele ungar pentru acest scop — promițând, că dacă va primi ajutoriul necesar va îmbrățișa catolicismul. Papa Urban V. mulțumește lui Ludovic pentru interesul, cu care urmărește chestiunea unirei bisericii orientale cu biserica romană, dar tot odată îl face atent să nu creadă promisiunilor Grecilor și ajutor să le deie numai dacă împăratul va trece, mai întâi, împreună cu fiii săi la catolicism. Tot atunci papa scrie și lui Ioan Paleologul îndemnându-l la unire, care, singură, îi poate mântui imperiul de catastrofa ocupației turcești³⁾ și în același an sau în cel următor, sigur între 1 Iulie 1366 și 16 Octombrie 1367, trimite o delegație la

¹⁾ Vigilius Geiderer, Germania Franciscana I. Oeniponte 1777 p. 195—6.

²⁾ Privitor la luptele pentru Vidin cfr. studiul d. N. Jorga, Lupta pentru stăpânirea Vidinului în 1365—69 în Convorbiri literare din 1900 și studiul lui Thalloczy, Nagy Lajos és a bulgár hátság in Századok dia 1930. Pentru împrejurările uciderii călugărilor cfr. Germania Franciscana I, 196—7.

³⁾ Hurmuzachi I, 2 p. 119—20 nro 83 și 127—29 nro 87.

Constantinopol, care să discute chestiunea unirii. Patriarhul constantinopolitan Filoteiu II. a trimis chiar și invitații pentru un mare conciliu ecumenic, care avea să uniască Apusul cu Răsăritul, iar în 18 Octombrie 1369 Ioan Paleologul se lapădă de ortodoxie în însăș capitala lumii catolice, în Roma¹⁾.

În timpul când imperiul bizantin trecea prin crizele acestea cumplite politice și religioase, catolicismul pare a fi făcut progrese și în alte părți. În 1368 Urban V. îl felicită pe Ludovic cel Mare, că la stăruințele lui s'au convertit mai multe mii de oameni de Bosnia, Sârbia și Bulgaria²⁾. În anul următor Ludovic stărea de la Vladislav, voevodul Munteniei, cu care se afla acum în relații prietenești, recunoașterea liberului exercițiu al credinței catolice, ceea ce se vede limpede din scrisoarea din 25 Noembrie a acestuia, prin care provoacă pe locuitorii țării sale să primiască cu cinstea cuvenită pe reprezentantul episcopului catolic ardelean, când va merge acolo ca să sfințiască biserici și să săvârșiască alte funcții episcopoești³⁾.

O propagandă catolică în părțile Țării românești era acum cu mult mai grea decât înainte. Populația acestei țări nu mai era păstorită de pseudoepiscopi — cum li numește scrisoarea din 1234 a papei Gregorie IX. — ci de episcopi canonici, cari se aflau în fruntea alor două episcopii înființate în mod canonic. În 1359 patriarhul constantinopolitan Calixt I. a numit, la cererea voevodului Alexandru, ca mitropolit al Ungro-Vlachiei pe Iacint, care până aci fusese mitropolit al Vitznei, cu jurisdicție peste întreagă Țara românească, iar în 1370 se întemeiază o nouă episcopie românească pentru părțile oltene ale țării și anume episcopia Severinului. Tot pe aceeaș vreme au fost întemeiate mănăstirile Vodița și Tismana din partea vestitului călugăr Nicodim, cu sprijinul voevozilor Vladislav și al fratelui său Radu și tot în jumătatea a doua a aceluiaș veac al XIV-lea au fost întemeiate mănăstirile Cozia și Cotmeana⁴⁾. Prin urmare credincioșii ortodocși ai Țării românești au mai erau lăsați în voia sortii ci

¹⁾ C. Auner, La Moldavie au concile de Florence. Paris (fără an) p. 3.

²⁾ Hurmuzachi I, 2 p. 145 - 6 nro 109.

³⁾ Ibidem I, 2 p. 148 - 9 nro 112.

⁴⁾ N. Dobresca, întemeierea mitropoliilor și a celor dintâi mănăstiri din țară. București 1906.

Își aveau acum păstorii lor sufletești, cari se puteau opune ori cărei propagande străine.

Cu toate acestea Ludovic cel Mare avea motive de-a crede, că nizuințele sale nu vor rămânea zădarnice. La curtea voevodului Vladislav petrecea și mama mășteră a acestuia, Clara, o catolică zeloasă, fata banului unguresc Micud. Aceasta trimitea daruri prețioase papei dela Roma și i-a succes prin îndemnurile sale să convertiască la catolicism și pe fata sa măritată după țarul bulgăresc Sracimir. Papa îi scrie în 1370 lăudându-i zelul și îndemnându-o să convertiască și pe cealaltă fată, Anca, soția regelui sârbesc Ștefan Uros. Tot atunci Urban V. îi scrie și lui Vladislav recomandându-i să asculte de învățăturile multilor călugări missionari, cari predicau atunci acolo și mai ales sfaturile mamei sale măștere Clara și să treacă la credința catolică¹⁾. Intervenția aceasta călduroasă a papei a rămas zădarnică.

În vremea când Urban V. făcea silințele acestea pentru a asigura triumful catolicismului în principatul Țării românești, sosesc la Roma missionarii moldoveni, minorii²⁾ Nicolai de Mehlsack și Paul de Schweidnitz cu știrea senzațională și pentru cele mai optimiste cercuri catolice, că noul voevod al Moldovei a trecut împreună cu poporul țării sale la unire cu biserica romană. Voevodul cerea prin rostul celor doi missionari, ca papa să declare orașul Seret de reședința episcopală, să stabiliască hotarele eparhiei și să așeze în fruntea ei pe minoritul Andreiu de Cracovia. Papa scrie îndată arhiepiscopului din Praga și episcopilor din Breslau și Cracovia, să studieze noua situație din Moldova și dacă informațiile celor doi călugări se vor dovedi de adevărate să împlinească cererile lui Lațco, iar preste câteva zile scrie lui Nicolai de Mehlsack, să trimită 25 de frați din ordul său pentru întărirea operei de propagandă în Galiția, Litvania și Moldova³⁾. În 9 Martie 1371 Andrei de Cracovia a fost chirotonit episcop al Siretului și astfel noul principat moldovean își avea episcopia sa catolică înainte de a-și putea câștiga una ortodoxă. Peste doi ani însă Lațco, ale cărui intențiuni nu se pot lămuri bine, se stinge și nevasta sa rămasă totdeauna credincioasă bisericii grecești îl înmormântează în biserica română din Rădăuți.

¹⁾ Hurmuzachi I, 2 p. 158 - 9 nro 122 - 3.

²⁾ Ibidem I, 2 p. 160 - 3 nro 124 - 6.

După moartea lui Lațco tronul Moldovei a fost ocupat de ginerele său, prințul ortodox din Litvania, Jurg sau Gheorghe Coriatovici, a cărui alegere este pusă în legătură cu reacția ortodoxă împotriva cuceririi catolice. Curentul catolic însă n'a putut fi nimicuit pentrucă între împrejurări, cari nu se cunosc de-ajuns, tronul lui Jurg Coriatovici a fost ocupat de un anumit Ștefan, a cărui soție, Margareta, — probabil o unguroaică, fica voevodului ardelean Stefan Csák — era catolică ferventă. Ștefan a stăpânit abia un an și locul i-l'a luat fiul său Petru. Mama acestuia, Margareta, cheamă în țară câțiva dominicani din Ungaria și întemeiază pe seama lor la Siret, unde mai era o veche capelă a Minorităților, o mănăstire și o biserică parohială cu hramul s. Ion Botezătorul¹⁾.

Pentru complectarea tabloului istoric trebuie să amintim, că tot la stăruințele lui Ludovic cel Mare, care dela 1370 înainte era și rege al Poloniei, papa Gregorie XI. întemeiază în 1375 o arhiepiscopie catolică în Haliciu, căreia îi erau supuși ca sufragani episcopii din Przemysl, Wladimir și Chelm²⁾.

În anul când boierii Moldoveni chemau în fruntea țării pe litveanul ortodox Jurg Coriatovici, Gregorie XI. da minorităților din provincia bosniacă dreptul să predice catolicismul între Românii din părțile băuățene și din Muntenia, despre cari spune, că locuiesc în colibi pe câmp și au vite multe și cu cari ceilalți missionari nu-și prea bat capul. Tot atunci Minorității primesc dreptul de-a înființa biserici, claustre și cimiterii³⁾. Incepându-și activitatea de missionari în regiunile indicate în scrisoarea papei, călugării aceștia trimit la Roma informații deosebit de interesante. Spun, că un anumit număr de Români, cari locuiesc la granița dinspre Tatarii a Ungariei au îmbrățișat credința catolică și ar îmbrățișa-o și mai mulți dacă ar avea o episcopie românească cu episcop de neamul lor. Cu episcopii și preoții unguri spun, că nu sunt mulțumiți. Papa aduce faptul acesta îndată — în 1374 — la cunoștința regelui și a arhiepiscopilor din Strigon și Calocsa, cerând informații mai precise și întrebând, că oare potrivit ar fi ca episcop al Românilor minoritul Antonie de Spoleto, care

¹⁾ C. Auer, Episcopia de Seret în „Revista catolică” din 1913 p. 238—9.

²⁾ I. Pelesz, Geschichte der Union der ruthenischen Kirche mit Rom I. Würzburg und Wies 1881. p. 416.

³⁾ Hurmuzachi I, 2. p. 207—8 nro 153.

a petrecut mult între ei, predicând și învățându-le bine limba¹⁾. Probabil în urma informațiilor nefavorabile ale episcopilor unguri, episcopia română unită cerută de credincioși și dorită de papa nu s'a înființat niciodată, ci în locul ei și pentru a scoate pe Români de sub influința directă a episcopilor unguri, Ludovic cel Mare întemeiază la 1376 sau începutul anului următor, când Banatul Severinului a ajuns pe timp foarte scurt iarăși în stăpânire ungurească, episcopia catolică de Severin²⁾.

Cel din urmă sprijin, pe care bătrânul rege unguresc Ludovic cel Mare l-a dat propagandei catolice, a fost întemeierea în primăvara anului 1381 a episcopiei Argeșului, căci în toamna anului următor, după o domnie lungă și rodnică de 40 de ani, s'a stins în 10 Septembrie în Târnavia. Episcopiile catolice întemeiate pe pământul românesc au rămas titluri simple aproape fără nici un rol și rost în istoria ulterioară a catolicismului oriental.

Cetitorii au observat, sigur, că în espunerile de până aci privitoare la politica religioasă alui Ludovic cel Mare ne-am ocupat foarte puțin de soarta Românilor din Ardeal și Ungaria. Și, de fapt, mândrul rege ungar, doși avea cele mai curate sentimente catolice, și-a îndreptat atenția mai mult dincolo de granițele țării. Lui îi trebuiau succese mari, cari puteau avea și urmări bune politice pentru țara sa. I-se părea că prin convertirea Românilor din Ardeal și Ungaria catolicismul nu va câștiga mult și nu va câștiga mult nici regatul, pe când convertirea popoarelor vecine, a Sârbilor, Bulgarilor și a Românilor din Muntenia și Moldova ar fi schimbat din temelie situația Europei orientale. Prin trecerea acestor popoare în sinul Bisericii catolice s'ar fi creiat în jurul regatului un zid puternic de apărare împotriva cutropirei turcești, care se apropia încet dar sigur de granițele Ungariei. Apoi dacă s'ar fi convertit popoarele necatolice din jur, ar fi urmat în mod necesar și convertirea Românilor din Ungaria, cari lipsiți de-o ierarhie proprie n'ar fi putut trăi izolați într'o mare de catolici.

Singurul teritor din Ungaria unde Românii erau împrejmuiți de-o intensivă și energică propagandă catolică era Ba-

¹⁾ Ibidem I, 2 p. 216—17 nro 164—5.

²⁾ Karácsonyi János, *Az argyasi püspökség*. Budapest 1905 p. 6—7. Cfr. C. Auner, *Episcopia catolică a Severinului* în „*Revista catolică*“ din 1913 p. 47 sq.

natul și comitatul Hunedoarei de azi. Motivele atențiunii deosebite, de care se bucurau teritoriile acestea din partea catolicismului militant sunt următoarele. Românii nicăiri nu locuiau în masse atât de compacte ca în părțile acestea, unde formau majoritatea covârșitoare a populației. Astfel d. p. până la 1350 se constată în vechiul comitat al Timișului 90 de localități — pe timpul Hunyadeștilor se pot dovedi 30 castre, 22 orașele și 990 de localități — dintre cari credincioși catolici aveau numai 34. În vechiul comitat al Carașului până la 1350 se constată 92 localități — înțeleg ca și mai sus la comitatul Timișului, localitățile amintite în documente anterioare anului 1350 — dintre cari numai 11 aveau preot catolic. În întreg comitatul Hunedoarei, care forma pe la 1350 un singur protopopiat, se aflau numai 10 localități, cari aveau preot catolic¹⁾. Al doilea motiv era faptul, că Banatul fiind mai aproape de provincia bosniacă a Minorităților — de care se ținea pe acest timp și Ungaria — Românii de aci erau mai accesibili, cel puțin din punct de vedere geografic, decât cei din celelalte părți ale Ungariei. Apoi Minoritățile aveau clăstire însemnate în Orșova, Hațeg, Caransebeș, Cseri și Boroșineu înființate anume pentru convertirea populației necatolice²⁾.

Probabil la stăruințele Minorităților de-aci dă Ludovic cel Mare din Lipova în vara anului 1366 ordinul, prin care poruncește ca toți preoții schismatici din comitatele Cuvin și Caraș să fie prinși și duși împreună cu femeile și copiii lor înaintea comitelui Benedict sau înaintea fratelui acestuia Petru, cari vor purcede față de ei conform ordinelor regești³⁾. Comitatul Carașului se estindea pe timpul acela în partea sudică a comitatelor Torontal, Timiș și Caraș-Severin de azi și cuprindea 13 castre, 10 orașele și 290 de localități mai mari și mai mici, iar comitatul Cuvinului se afla tot lângă Dunărea-de-jos în jurul cetății Cuvinului (Keve) cuprinzând 3 castre, 3 orașele și vre-o 66 de localități⁴⁾. Tot la insistența Minorităților a dat

¹⁾ Csánki Dezső, Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában II. Budapest 1894 și V. Budapest 1913, apoi Ortway Tivadar, Magyarország egyházi földleirása a XIV század elején I. Budapest 1891, II. Budapest 1892.

²⁾ Karácsonyi János, Magyarország egyháztörténete ed. II. Nagyvárad 1915 p. 74.

³⁾ Hurmuzachi I, 2 p. 132 nro 90.

⁴⁾ Csánki Dezső o. cit. II. Budapest 1894.

Ludovic cel Mare la o dată necunoscută și celalalt ordin, pe care-l cunoaștem numai dintr'un extras din 1428 al ginerelui și urmașului său Sigismund, prin care poruncește ca în districtul Sebeșului nici un schismatic să nu poată câștiga pământ nici sub titlul chinezatului nici sub acela al nobilității (sub titulo nobilitatis aut sub titulo Kenesiali)¹⁾. De districtul Sebeșului — azi Caransebeș — se șineau uneori peste 70 de localități²⁾. Se vede însă, că măsurile acestea n'au avut urmări deosebite, pentrucă cea prvitoare la districtul Caransebeșului a fost repetită în 1428 și de Sigismund, iar de altă parte în tot decursul evului mediu aflăm aci o puternică populație românească, mai puternică decât în oricare altă parte a regatului.

De pe timpul lui Ludovic cel Mare ne-a rămas un interesant caz de convertire la catolicism a câtorva sate românești. Caterina, văduva lui Simeon, stăpânul castrului *Mege-salla* roagă la 1377 pe papa Gregoriu XI. să trimită confesari, pentru a mărturisi pe locuitorii aparținători cetății, cari părăsind schisma, au trecut la catolicism. Spune apoi Caterina, că neoconvertiții nu știu cărei eparhii aparțin, pentrucă asupra lor își revindecă drepturi jurisdicționale și episcopul din Agria și cel din Oradea-mare și cel din Alba-Iulia. Papa scrie în acelaș an priorului ordului Minorităților să trimită câțiva călugări în satele amintite și tot atunci îl provoacă pe arhiepiscopul din Caloccea să cheme înaintea sa pe cei trei episcopi, cari își discutau drepturile asupra lor și să decidă chestiunea după drept și dreptate. Până la rezolvirea definitivă a lucrului satele să fie supuse jurisdicției episcopului dela Oradea-mare³⁾.

Castrul *Mege-salla*, despre care Caterina spune, că a fost oarecândva în mâinile schismaticilor, dela cari însă l-a luat regele de pe vremuri al Ungariei, era situat în nemijlocita apropiere a orașului cu acelaș nume — „castellum in facie oppidi Meggyes“ N numește un act din 1490 — aflător în partea răsăriteană a comitatului Sătmar. *Meggesalla* din scri-soarea papei e Aranyos-Medgyes-ul de astăzi⁴⁾. De castrul

¹⁾ Jg. Comes de Battyán, *Leges ecclesiasticae regni Hungariae III.* Claudiopol 1826 p. 406.

²⁾ Csánki o. cit. II. p. 21.

³⁾ Hurmuzachi I, 2 p. 238-41 nr. 186 7.

⁴⁾ Csánki, o. cit. I. p. 464, 466 și 469. Szirmai Antal, *Szatmár vár-megye fekvése, történetel és polgári ismerete II.* Buda 1810 p. 310 squ. Cfr. și articolul păr. I Boros, *Unirea Românilor din părțile Sătmarene în veacul al XIV-lea și Mănăstirea s. Michail din Maramureș în foiletonul „Unirei“ din Blaj din 1898 nro 2 squ.*

Medgyes se țineau aproape 50 de localități, ai căror locuitori au fost, cum apare limpede din scrisoarea Caterinei, Români, pentru că alți „schismatici“ nu se aflau atunci în părțile acelea. De altfel întreg comitatul Sătmarului era locuit, cea mai mare parte, de Români.

Acesta e singurul caz *concret* cunoscut de convertire a Românilor din Ardeal și Ungaria la catolicism în decursul lungii domnii alui Ludovic cel Mare.

III. Propaganda catolică între Români din Ardeal și Ungaria dela moartea lui Ludovic cel Mare până la 1500.

Cu moartea lui Ludovic cel Mare toate planurile îndrăznețe de convertire catolică au fost spulberate. Frânele guvernării regatului au ajuns în mâinile slabe ale fetiței sale de abia unsprezece ani, Maria, logodită cu Sigismund de Luxemburg, un copilăș nevrâstnic de patrusprezece ani și în mâinile reginei văduve Elisabeta, o femeie mândră și ambițioasă dar lipsită de calități superioare. Bietele femei aveau să lupte dela început chiar cu grele încurcături politice interne și externe: încurcături în jurul tronului polon, pe care Elisabeta voia să-l deie ficei sale Hedviga; lupte cu despotul Bosniei, Tvarko, care era vecinic cu gândul la strălucitoarea coroană regală alui Stefan Dusan, apoi lupte cu magnații nemulțumiți, cari voiau să smulgă frânele guvernării din mâinile neputincioase ale celor două femei și să le deie regelui Siciliei, Carol de Durazzo. La acestea se adaugă conflictele cu Sigismund de Luxemburg, pe care Elisabeta îl credea nevrednic de mâna fetei sale și de aceea voia să-i câștige un alt mire — odată gândia că-l găsește în persoana lui Ludovic de Orleans, fratele regelui francez Carol IV. — ceea ce a dus la un grav conflict cu Sigismund, care nu voia să renunțe nici la Maria și nici la zestrea ei, regatul Ungariei.

Luptele externe și interne ale regatului nu au încetat nici după uciderea Elisabetei și încoronarea lui Sigismund (1387). Răscoalele din părțile sudice ale țării conduse de ambițiosul și dârzul despot Tvarko, sprijinite de văduva lui Carol de Durazzo, care voia să așeze pe tronul Ungariei cu ajutorul unei puternice partide a magnaților unguri pe fiul său Ladislau, continuă până în 1393, când Sigismund încheie pace cu Dabisa, feciorul și urmașul lui Tvarko. În urma acestei

păcii liniștea a fost restabilită pe un timp scurt, ea să izbucniască mai târziu din nou. Încep apoi luptele cu Turcii, cari durează aproape fără întrerupere până la 1395, apoi pregătirile pentru marea luptă dela Nicopole (1396). În curând se ivesc noi încurcături în Boemia, la cari se adaug cele de acasă unde Sigismund este prins și închis în Visegrad (1401). Părțile sudice ale țării îmbrățișează tronul lui Ladislau, părțile nordice lui Jagello, regele Poloniei și soțul Hedvigei, iar părțile vestice prințului austriac Vilhelm. Sigismund este eliberat în Octombrie al aceluiaș an fără a se putea însă bucura de-o liniște îndelungată, pentru că în Boemia izbucnesc noi nemulțumiri iar de altă parte aderenții lui Ladislau continuă cu îndârjire luptă în favoarea candidatului lor până la începutul anului 1404. De aci înainte regele era mereu ocupat în alte părți și cu alte afaceri cu mult mai importante pentru sine și pentru tronul său și astfel pe lângă lipsa convingerilor tari și a concepțiilor mari religioase îi lipsia și timpul necesar pentru a continua opera de propagandă catolică a soacrului și înaintașului său Ludovic cel Mare.

Opera aceasta nu putea fi continuată nici din partea clerului înalt catolic, care era la început prea mult mestecat în luptele politice, iar mai târziu a fost silit să-și apere propria biserică împotriva avântului fanatic și cuceritor al hussitismului.

Și mult timp propaganda catolică nu putea porni nici dela Scaunul papal, unde pe la sfârșitul domniei lui Ludovic cel Mare a izbucnit vestita *schismă apuseană*, care a ținut într-o anarhie și agitație cumplită bisericească întreg Apusul catolic aproape o jumătate de secol. În biserică stăpâneau dela 1378 înainte doi papi, unul în Roma și altul în Avignon excomunicându-se unul pe altul și excomunicând fiecare pe aderenții celuilalt. Nici Urban VI, Bonifaciu IX, Inocențiu VII, Grigorie XII, cari rezidau în Roma și nici papii din Avignon Clemente XII, Benedict XIII, Alexandru V. și Ioan XXIII. nu aveau răgazul și liniștea necesară pentru a se putea gândi serios la o propagandă intensivă în părțile orientale. Și când conciliul dela Constanța, la care au participat și reprezentanții celor două principate române alături de alți reprezentanți ai orientului ortodox, a pus în fruntea bisericii catolice pe Martin V, care avea anumită simpatie față de chestia unirei bisericilor, trebuiau vindecate rane vechi și grele, de cari sân-

gera Apusul catolic. Sub urmașul său dela 1431 înainte, Eugen IV, un fervent luptător pentru convertirea la catolicism a bisericii ortodoxe, izbucnește conflictul între el și conciliul dela Basel. Apoi și Martin V. și, mai mult decât el, Eugen IV. își închipuiau o unire încheiată la masa verde, într'un mare conciliu, după savante discuții teoretice între reprezentanții celor două biserici. Aci prin urmare, nu era vorba de-o predicare statornică și rodnică a crezului catolic în mijlocul popoarelor orientale ci de tratative diplomatice, cari trebuiau să fie terminate printr'un act public, redactat cu cea mai mare grije și iscălit de reprezentanții ambelor părți. Delegații după delegații plecau din Roma la Constantinopol și din Constantinopol la Roma. Chestiunea unirei celor două biserici se discuta cu acelaș interes în Roma ca și în Constantinopolul încunjurat aproape de toate părțile de Turci. Conciliului dela Ferrara mutat mai târziu la Florența îi succese a uni pe un moment Orientul ortodox cu Apusul catolic, o unire foarte superficială și foarte nestatornică.

Unul din motivele principale, care a zădărnicit opera aceasta a unirii au fost, sigur, desbinările fatale, cari stăpâneau atunci în biserica latină unde dispozițiile papei Eugen IV. erau recunoscute numai de-o parte a credincioșilor pe când cealaltă era adunată la Basel discutând sfera de competență a Scaunului papal. Reprezentanții bisericii din Răsărit n'au găsit o biserică latină unitară, strânsă în jurul capului suprem, care era papa, ci două tabere, care se dușmăneau și combăteau reciproc¹⁾.

De altă parte întinderea continuă și statornică a puterii turcești îi făcea chiar și pe reprezentanții oficiali ai catolicismului militant să uite pe un moment deosebiriile dogmatice dintre cele două biserici creștine și să se gândească la o concentrare a forțelor tuturor în fața primejdiei. Astfel d. p. la 1399 papa Bonifaciu IX. îi autorizează pe episcopul din Cracovia să publice expediție cruciată în contra Tătarilor și Turcilor, cari au făcut invasiuni în Polonia, Litvania, Rusia și

¹⁾ Cfr. S. Zhisman, Die Unionsverhandlungen zwischen der orientalischen und der römischen Kirche seit dem Anfange des XV. Jahrhunderts bis zum Concil von Ferrara. Wien 1858 și C. I. Hefele Conciliengeschichte VII, 1 2. Freiburg la Br. 1869 și 1874. Privitor la participarea Românilor la conciliul dela Florența cfr. C. Auer, La Moldavie au concile de Florence. Paris (fără an).

Moldova. In același an dă aceeaș autorizație episcopului din Calcedon contra Turcilor, cari vreau să ocupe *Constantinopolul* și să devasteze *Țara româneasă*. In 1407 Gregorie XII. provoacă pe toți creștinii să se ridice cu energie împotriva Turcilor, cari au devastat ținuturile *Constantinopolului, ale Țării românești, Cumaniei, Bulgariei și Ungariei*¹⁾.

Mult nu puteau face pentru convertirea neamului nostru la catolicism nici Minorii, cari aveau acum o mulțime de claustre în Ardeal și părțile Țării ungurești locuite de Români, și anume, afară de cele amintite din Orșova, Hațeg, Caransebeș, Cseri și Boroșineu, se constată în veacul XV. claustre de ale lor în Târgul Mureșului (*Marosvásárhely*), Felfalu (lângă Reghinul săsesc), Teiuș, Alba-Iulia, Csiksomlyo, Baia mare, Cluj, Mediaș, Hunedoara, Brașov, Oradea mare, Cianad și Aranyos-medgyes (cott. Satmarului)²⁾. Cel mai mulți dintre ei, mai ales cei din părțile sudice și răsăritene ale țării erau mereu amenințați de invasiile turcești, apoi trebuiau să lupte împotriva propagandei vijelioase a hussitismului, care a făcut cuceriri însemnate în părțile sudice și orientale ale regatului. Pentru estirparea hussitismului nefiind suficiente forțele din țară, papa Eugen IV. numește în 1436 de inquisitor apostolic pe celebrul Iacob de Marchia, care e chemat în același an în eparhia catolică a Țării-Mari, a Albei-Iuliei și a Cianadului. Activitatea lui de inquisitor, extraordinar de vehement și necruțător, a durat până în 1439 și în decursul ei se spune, că ar fi convertit și o mulțime de „schismatici” fără a se preciza mai deaproape unde și cum³⁾. Minorii erau apoi lipsiți de sprijinul statornic și efectiv și al papilor și al regelui Sigismund și al magnaților ocupați cu alte afaceri și și al clerului înalt catolic, care, nici ei, nu avea răgazul necesar pentru a se ocupa mai de-aproape cu mântuirea sufletească a supușilor lor necatolici.

La stăruința minoriților a dat Sigismund în 1428, când petrecea în Caransebeș, ordinul prin care confirma un alt ordin mai vechiu — despre care a fost vorba mai sus — al socrului și antecesorului său Ludovic 'cel Mare, și poruncește

¹⁾ Hurmuzachi I, 2 p. 402 nro 337; 405 nre 338 și 452 nro 374.

²⁾ Germania Franciscana I, 165 și 169-51.

³⁾ Scrisoarea din 1436 a arhiepiscopului din Strigona către Eugen IV. a Hurmuzachi I, 2 p. 608 nro 513. Cfr. și Fejér, Codex diplomaticus X, 7 p. 814.

ca nime să nu țină în districtul Caransebeșului, sub pedeapsa confiscării averilor, preot schismatic și nici un preot de acesta să nu cuteze a boteza pe cineva în districtul Hațegului și al Mehadiiei apoi oprește căsătoriile mixte dintre catolici și schismatici¹⁾. Ordinul acesta, izolat, al regelui nu a avut, sigur, urmări deosebite pentru biserica românească. Sigismund nu era omul convingerilor tari și exclusiviste catolice, ceace se vede și din faptul, că sub domnia lui a fost ridicată din partea patriarhului Constantinopolitan mănăstirea s. Mihail din Perii Maramurășului la rangul de stavropighie, apoi Sigismund însuși a confirmat în 1430, la stăruințele egumenului Agaton, stăpânirea mănăstirilor Vodița și Tismana preste averile avute până atunci, recunoscând călugărilor dreptul ca „în credința lor să rămână și legea lor să și-o țină în bisericile lor”²⁾. Tot el dă domeniul estinse despotului sârbesc Stefan Lazarevici și fiului adoptiv și urmașului acestuia, Gheorghe Brancovici, un convins și zelos credincios al bisericii ortodoxe, pe care-l primește în șirul magnaților unguri și care și la mărișul fetei sale Ecaterina cu Ulrich Czilley, cumnatul lui Sigismund, pusese condiția, ca toți copii născuți din această căsătorie să fie botezați și crescuți în credința ortodoxă³⁾.

Așezarea la 1430 a cavalerilor teutoni din Prusia în banatul Severinului — tratativele în această privință între magistrul ordului și regele Sigismund au început în 1428 — nu urmăria scopuri de propagandă catolică ci era o măsură militară de apărare a frontierei împotriva Turcilor. Fiind mereu atacați de Turci și de Români cavalerii părăsesc țara pe la 1435. În anul următor în fruntea Banatului de Severin aflăm deja ban unguresc⁴⁾.

Urmașii lui Sigismund, ocupați atât de mult cu afaceri de altă natură, au uitat cu totul tradițiile vechi de propagandă catolică și n'a fost între ei nici unul, care să aibă ambiția

¹⁾ Battyán, *Leges ecclesiasticæ* III. Claudiopoli 1827 p. 406—7.

²⁾ N. Dobrescu, *Din istoria bisericii române. Secolul XV.* București 1910 p. 42—3.

³⁾ Thim Iósef, *A szerbek története II.* Nagybecskerek 1892 p. 40. Privitor la averile din Ungaria ale lui Brancovici vezi studiul lui Pesty Frigyes, *Brankovics György rácz despota birtokviszonyai Magyarországbán. és a rácz despota czim.* Budapest 1877.

⁴⁾ Hurmuzachi I, 2 p. 553 nro 463; 564 nro 471 și 608 nro 514. Cfr. și Pesty Frigyes, *A szörényi bánság és Szörény vármegye története I.* Budapest 1878 p. 276 sq.

de a se face apostolul catolicismului între popoarele necatolice din țară. Nici legații papali, cari aveau în vremile acele alte rosturi la curțile regești, nici clerul înalt catolic nu mai urmăreau planuri mari de convertire. Primejdia turcească, care se înălța ca o vijelie apoi împrejurările grele din țară nu le dădeau răgazul necesar pentru a putea croi visuri și țese planuri de lupte religioase.

Dar iată, că apariția în Ardeal a vestitului mare predicator și mare luptător pentru triumful creștinismului asupra Sămilunei, a s. Ioan Capistrano, face să se umple din nou de fiori și groază satele românești din țara Hațegului și din Banat. În perigrinațiul lui de propagandă războinică împotriva Turcilor, neastâmpăratul călugăr minorit descopere aci o mare mulțime de Români, cari nu recunoșteau supremația papei, cari aveau alt rit, alte forme liturgice, deosebite de cele ale bisericii lui latine și cari nu ascultau nici de episcopul din Cianad nici de cel din Alba-Iulia ci de vlădica „schismatic”, Ion din Hunedoara. Și atunci Capistrano pe lângă meritul de-a fi agitat aproape jumătate Europa împotriva imperiului turcesc voia să-l aibă și pe acela al convertirei la catolicism a Românilor, pe cari i-a găsit în Ardeal și Ungaria.

După ce îndemnase, fără mult rezultat, prin predici aprinse populația imperiului german — a luat parte în 1454 și la dieta din Frankfurt — să se adune sub steaguri pentru a porni contra Turcilor, Ioan Capistrano vine în primăvara anului 1455 în Ungaria și se așează, de-ocamdată, în Göyr. În toamna aceluiaș an îl aflăm deja în părțile bănățene, unde-i scrie din Dobra, în 8 Septemvrie, Ioan Hunyadi să se refugieze la Hunedoara dinaintea primejdiei ciumei, care bântuia atunci acolo¹⁾. În 21 a aceleiaș luni primarul și jurații împreună cu toți locuitorii din Lipova, auzind că e în drum către Timișoara, îl invită în orașul lor asigurându-l, că acolo sunt mulți schismatici și alți necredincioși, pe cari îl poate converti la catolicism²⁾. La sfârșitul unei viitoare îl găsim în Caransebeș, un alt centru al unui mare district românesc³⁾.

¹⁾ Lucas Waddingus Hibernus, *Annales Minorum* VI. Lugduni 1648 p. 156.

²⁾ *Ibidem* p. 157.

³⁾ Pesty Frigyes, *A szörényi bánág és Szörényvármegye története* I, 70 71.

În mijlocul acelei mulțimi de Români ortodocși Capistrano pare a fi uitat expediția cruciată pentru pregătirea căreia venise în Ungaria și toată atenția și-a îndreptat-o asupra smulgerii lor din sinul bisericii orientale. Prezența lui în părțile bănățene a dat curaj și multilor călugări minoriți din claustrele de-acolo și astfel s'a început propaganda aceea catolică foarte violentă, căreia i-a căzut jertfă și cel dintâi vlădică ortodox din Ardeal, Ion de Capha. Date mai amănunțite despre activitatea de missionar alui Capistrano, pe care contemporanii o pomenesc cu laudă, nu avem. Într-o scrisoare pe care a trimis-o însuși în 19 Februarie 1456 legatului apostolic Ioan Garvajal, spune, că în urma predicilor sale „infidelium multitudo baptizata est et baptizatur in dies” iar în altă scrisoare din același an trimisă papei Calixt III. ne asigură, că „magna facta est commotio” și că s'au convertit foarte mulți (illuminati sunt plurimi)¹⁾. Minoritul Ioan Teleucatio, un însoțitor alui Capistrano, scrie și el, lui Iacob de Marchia, că acela a convertit în trei luni de zile unsprezece mii de schismatici ear Wadding în anualele sale spune, că „ingentem collegit messem Valachorum schismaticomm”²⁾.

Privitor la felul propagandei lui Capistrano găsim lămuriri interesante în scrisorile lui și în acelea ale tovarășului său Mihail Székely. Și anume Capistrano scrie în 6 Ianuarie 1456 tuturor „domnilor” catolici din Ardeal rugându-i „in visceribus Iesu Christi” să ardă bisericile românești, pe cari le numește sinagogele Satanei (synagogas satanae), de pe moșilelor și să alunge pe preoții, cari nu se vor converti³⁾. Intervenția aceasta a magnașilor și a nobililor unguri o crede necesară și Mihail Székely în scrisoarea din 6 Februarie a aceleiași an adresată lui Capistrano, în care-l asigură, că Românii ar fi dispuși să treacă la catolicism⁴⁾.

La stăruințele lui Capistrano și ale lui Mihail Székely dă Ioan Hunyadi în 7 Februarie 1456 din Lipova ordinul strict ca toți preoții români din satele aparținătoare estinselor dominii ale Șoimușului, Hunedoarei și Devei, cari au fost hirotoniți de vlădicia Ion de Capha să fie espulsați și duși în-

¹⁾ Wadding o. cit. VI, 206 și 209.

²⁾ Ibidem 157 și 205.

³⁾ Történelmi Tár din 1901 p. 187-88.

⁴⁾ Ibidem p. 191.

nte a lui Mihail Székely¹⁾. Intr'o scrisoare din 10 Februarie 1456 adresată lui Ioan Capistrano, Mihail Székely spune, că Ioan Hunyadi nici la repeșitele lui stăruințe n'a voit să deie ordinul amintit și că, în sfârșit, s'a lăsat înduplecat de castelanul din Lipova, Blasius, care i-a atras atenția la promisiunile făcute cu graiu viu și în scris lui Capistrano²⁾.

Székely li dă apoi un întreg plan de luptă împotriva Românilor și anume crede, că convertirea se va putea face numai dacă toți preoții vor fi espulsați din țară, dacă toți prelații și magnații vor da cel mai intensiv sprijin și dacă se va trimite din partea regelui o persoană destoinică, care să porceadă în numele regelui — autoritate regia — la convertirea lor. Propune apoi ca toți cei convertiți să fie, la început, scutiți de dișme și să li-se facă și alte favoruri³⁾.

¹⁾ Wadding o. cit. p. 204—5. Cfr. și Történelmi Tár din 1901 p. 192. Privitor la Michail Székely vezi Germania Franciscana I, 436—7.

²⁾ Atitudinea aceasta alui Ioan Hunyadi față de Români și opoziția, pe care o făcea ei planurilor de convertire silnică ale lui Capistrano și M. Székely nu ne surprinde. Român el însuși prin originea sa, Ioan Hunyadi s'a sprijinit în luptele sale eroice în mare măsură pe vitejia și destoinicia țaranilor români. Și de aceea îl vedem în repeșite rânduri, aducându-și aminte cu recunoștință de tovarășii biruștelor sale. Astfel în 1446 dăruște lui Dan și frașilor săi Voicu, Petru și Clorba chmezatul comunei Cinciș din comitatul Hunedbarei pentru vitejia lor dovedită în luptele cu Turcii. În 1447 confirmă pe Ladislau, fiul românului Lado, în posesiunea moșiilor sale părințești din districtul Caransebeșului. În acelaș an dăruște Românilor din Țara Hașegului, lui Ion fiul lui Căndea și fiilor lui Ion, Ladislau, Chindriș și Nicolae orașul Sfânta Mărie și comuna Totest, apoi anumite părți din comunele Cărnești, Păcliș, Fizești, Galați și Ponor. Tot atunci confirmă vechile privilegii ale Românilor din districtul Supan din Banat. În 1448 scutește pe Voicu din Cinciș și pe fiii săi Ladislau și Sandrin apoi pe Dan fiul lui Iaroslav de orice imoșite și servicii militare. În acelaș an dă nobililor români Michail și Bogdan din Bereg satele maraureșene Crăciunești, Boscova și Lunca. În 1451 recunoaște organizația celor 7 districte românești din Banat. În 1453 scutește pe chinezii români Iacob, Șerban, Ladislau și Ianciu din Macicașul-de-jos deștaxele, cari trebuiau să le deie banului din Severin. Știm apoi, că în 1451 a încheiat cu marele ortodox Gheorghe Brancovici despotul Sărbiei, convenția, în sensul căreia despotul își va mărita pe nepoata sa Elisabeta cu Matia, fiul lui Ioan Hunyadi, cu condiția, ca aceasta să poată rămănea în biserica orientală și să poată ținea totdeauna lângă sine preoți ortodoxi. Vezi pentru toate Hurmuzachi, Documente I, 2 și II, 2 la acești ani.

³⁾ Történelmi Tár din 1901 p. 194—5.

Propaganda catolică alui Ioan Capistrano și a tovarășilor săi a fost la început mult împiedecată de prezența în țara Hașegului a vlădicului român Ion de Capha. Pe acesta îl numește Ioan Teleucatio în scrisoarea amintită mai sus „magister et fautor” al Românilor ortodocși, iar Ioan Capistrano îl numește într-o scrisoare din 5 April 1456 „princeps schismaticorum et haeresiarcha inter Valachs infideles” și opune, că „sub umbra illius foventur schismata et errores plurimi in infimis partibus regni Hungariae”¹⁾.

Ion de Capha își avea reședința în Hunedoara unde documentele ne spun, că avea și anumite averi. Cea dintâi grije alui Capistrano a fost prinderea acestui primejdios om, a cărui prezență putea zădărnici efectele propagandei catolice. Astfel vlădica, căruia i-au ars casa și i-au confiscat averile, a fost prins la începutul anului 1456, dus la Timișoara, dat apoi pe mâinile lui Capistrano. Acesta l-a dus cu sine la Buda și convingându-l despre rătăcirile, în care a trăit până atunci, l'a botezat a doua oară și l'a trimis cu scrisori de recomandare la Roma. Se spune, că aci Ion de Capha ar fi devenit un catolic fervent și de-aceea a fost trimis în „Walachia” unde a convertit zece mii de Români și Slavi²⁾.

În urma informațiilor trimise la Roma de Ioan Capistrano și de ceilalți călugări misionari în părțile noastre despre rezultatul propagandei lor, în jurul căreia s'a făcut atunci mult șgomot, papa Calixt III. trimite pentru Românii din Ardeal și Ungaria un episcop unit de ritul grecesc, care trebuia să întărească și să continue opera de convertire. Episcopul acesta se numea Macarie și fusese călugăr în mănăstirea basilitană a s. Ciprian din Constantinopol³⁾. Anul denumirii sale nu-l cunoaștem, însă la tot cazul a fost numit între 1456 - 8, pentru că atunci era Scaunul papal ocupat de Calixt III. Macarie are titlul de „episcopus gallicensis”, care a fost atât de mult discutat fără ca discuțiile acestea să fi dat rezultate satisfăcătoare. De altfel cred, că din punctul nostru de vedere rezolvirea acestei mici și neînsemnate chestiuni nu are nici o importanță, pentru că

¹⁾ Wadding o. cit. p. 205 - 6.

²⁾ Vezi articolul meu „Cel dintâi vlădică ortodox din Ardeal” în „Cultura creștină” din 1913 p. 162 sq.

³⁾ Tot din Constantinopol, din mănăstirea basilitană a s. Dumitru a eșit în-1458 Gregorie II. mitropolitul unit al Kiewului. Pelesz, o. cit. I, 471.

un lucru e sigur și anume titlul lui Macarie este luat dela o episcopie catolică dispărută, care nu-și avea titularul pe timpul când a fost denumit el. La o localitate ardeleană — la Galați de lângă Făgăraș sau la cei din Munții apuseni — nu ne putem nici gândi, din motivul foarte simplu, că titlul de *episcopus gallicensis* exista cu mult înainte de Macarie, cum apare limpede din bulla papei Paul II. din 1466, iar de altă parte nu avem nici un dat, că în Galați — nici în cel de lângă Făgăraș nici în cel din Munții apuseni — ar fi existat vre-o dată și mai ales, la sfârșitul veacului XIV. sau începutul celui următor, vre-o episcopie. De altfel obiceiul de-a da titluri străine dela episcopii neexistente în realitate este lăsat în biserica apuseană. E de ajuns să amintim cazul episcopului rutean Camillis, care, nefiind canonizată episcopia Muncaciului, se numia episcop de Sebaste.

Jurisdicția lui Macarie se estindea peste întreg teritoriul locuit de Români din Ardeal și Ungaria. Sosind în țară, a început a cucerii satele românești din cuprinsul eparhiilor catolice a Orăzii-mari, Agriei și Albei-Iuliei fiind pretutindenea recunoscut ca episcop adevărat și încasând obicinuitele venite episcopoești. Însă episcopul Nicolae din Alba-Iulia, mai mulți clerici și mireni de-al lui îl împedecau mereu în exercitarea drepturilor sale, îi luau venitele și i-au amenințat cu confiscarea averilor. De aceea Macarie se plânge papei Paul II, care la începutul anului 1466 scrie arhiepiscopilor din Strigonia și Calocca să cheme înaintea lor pe episcopul Nicolae, pe clericii și mireni, cari împedecă activitatea lui Macarie și să-i judece în numele s. Scaun apostolic²⁾. Intervenția papei se pare a nu fi rămas zădarnică pentru că în 1469 îl vedem pe voevodul ardelean Ioan Pongratz scriind judeului Sibiului să-i dele lui Macarie sprijinul necesar pentru a-și putea stringe dela preoșii români taxele obicinuite³⁾.

Aceasta este cea din urmă amintire despre episcopul unit Macarie, a cărui prezență între Români din Ardeal și Ungaria n'a dat rezultatele mari, pe care în urma rapoartelor exagerate

²⁾ Scrisoarea aceasta importantă a papei Paul II. a descoperit-o Erdőshelyi Menyhért în archiva secretă a Vaticanului și a publicat-o în „Katholikus szemle“ din 1897 p. 46 și 52-3. De-aci a reprodus-o Bunea în Ierarhia Românilor din Ardeal și Ungaria (Blaj 1904) p. 301-303.

³⁾ Pesty Frigyes, A szőrényi bánág és Szőrény vármegye története I, 347-8 n. 8.

ale lui Capistrano, Michail Székely și ale legatului papal, cardinalul Ioan Carvajal, sigur le va fi așteptat Curia papală. Macarie n'a avut urmași, precum nici opera de convertire nu și-a găsit continuători de-un avânt atât de violent cum a fost acela alui Capistrano și al tovarășilor lui.

Tronul Ungariei era ocupat pe acest timp de Mateiu Corvinul, care se știa însuflețit pentru orice în lume mai ușor decât pentru pornirea sau susținerea unei intensive propagande catolice. Regele acesta, care amenința în 1480 pe papa cu schisma, era relativ foarte tolerant față de necatolici. La 1475 încheind legături strinse de prietințe cu Ștefan cel Mare al Moldovei îi dăruiește estinsul dominiu al Ciceului, de care se țineau vre-o șasezeci de sate, iar mai târziu îi dă și dominiul Cetății-de-baltă. În teritoriile acestea biserica ortodoxă avea cea mai deplină libertate a cultului. Probabil Ștefan cel Mare a întemeiat în Vad mănăstirea românească, care a servit mai târziu ca reședință episcopilor români cu jurisdicție peste părțile nordice ale Ardealului, numiți episcopi ai Vadului. La 1479 regele Matia scutește la stăruinșele mitropolitului sârbesc Ivanichik preoșimea română din Maramurăș de orice fel de impozite. Tot el primește în țară o mulțime de refugiați sârbi, asigurându-le deplină libertate religioasă. Astfel are dreptate un istoric modern ungar când zice, că pe timpul lui Matia deși nu era garantată prin nici o lege, biserica ortodoxă avea totuși libertatea cultului¹⁾. Apoi la 1468 Matia obligă la plățirea dișmelor numai pe acei Români ardeleni, cari locuiau în sate stăpânite mai înalte de-o populație catolică. În Ungaria însă un alt decret de-al lui, din 1481, îi scutește pe toți ortodocșii, Români, Sârbi și Ruteni, dela plățirea dișmelor fără considerație la originea satelor în cari locuiau²⁾.

Aceeași soartă a avut-o propaganda catolică și sub Vladislav II, care încă avea legături de bună prietinție cu Ștefan cel Mare³⁾. Acesta la 1494 confirmă diploma din 1391 a patriarhului Constantinopolitan Antonie, prin care mănăstirea românească s. Mihail din Perii Maramureșului a fost ridicată

¹⁾ Karácsonyi János, Magyarország egyháztörténete ed. II. p. 106.

²⁾ Cfr. studiul meu, Dișmele Românilor din Ardeal și Ungaria înainte de 1700 în „Cultura creștină” din 1915 nr.ii 15—16.

³⁾ Privitor la legăturile acestui mare voevod cu regatul Ungariei vezi temeinicul studiu alui Vasile Pârvan, Relațiile lui Ștefan cel Mare cu Ungaria. București 1905.

la rangul de stavropighie iar în 1498 poruncește funcționarilor aceluia comitat să apere privilegiile egumenului mănăstirei împotriva atacurilor episcopului rutean dela Muncăciu.¹⁾ Tot el scutește la 1495 din nou pe toți Sârbii, Rutenii și Românii din Ungaria de dișmă, chiar și pe aceia, cari locuiau în așa numitele terrae Christianorum.

La începutul veacului următor valurile puternicei mișcări pornite de reformatorul Luther pătrund și în regatul ungar cucerind mai ales orașele săsești ardeline și astfel reprezentanții catolicismului militant erau ocupați cu salvarea propriei lor biserici, care în Ardeal e în curund aproape nimicită. De aci înainte pentru cucerirea noastră au luptat mai bine de un veac și jumătate cu mult mai statornic și mai intensiv decât catolicii, reformații calvini.

Dr. ZENOVIE PĂCLIȘANU.

Dr. Augustin Bunea ca orator.

Canonicul Dr. A. Bunea, a cărui amintire o serbătorim azi în chip deosebit, a fost unul din sufletele cele mai bine înzestrate ale neamului românesc. Puțini au primit mai mulți talanți dela Dumnezeu, decât el, ca să întrebuițăm un cuvânt al sfintei Scripturi, și puțini au agonisit cu talanții dați alți talanți, cum a făcut el. A fost mare ca istoric, fiindcă nu numai povestia, ci învia trecutul, făcându-ne să mai trăim odată zilele de sbucium de odinioară. A fost mare ca ziarist, fiindcă întrunია în sine toate condițiile unui bun ziarist. Mare a fost însă și ca orator. Cu puterea cuvântului viu a cucerit el înălțimile, cari le-a cucerit în viața noastră publică. Cu puterea convingerii și a cuvântului său bărbătesc, spus în momentele cele mai hotărtoare ale neamului, s'a impus el așa cum s'a impus.

Căci o, mare e puterea cuvântului!

Ca orice putere, ea poate fi întrebuințată bine sau rău. Ea neamuri poate împinge la pieire, cum poate — aduce mântuirea lor, — ca să amintim un vers al poetului Alexandru Vlahuță. Fericiți cei ce întrebuințează bine această mare putere, spre binele lor și al neamului lor; ei trăesc în amin-

¹⁾ I. Mihályi, Diplome maramureșene. Sighet 1900 p. 606-8 și 624-5.

tirea recunoscătoare a urmașilor, ca cei mai de seamă binefăcători ai lor.

Fericit a fost și marele nostru orator Bunea, și fericit și neamul care l-a ascultat și urmat!

Citiți și recitiți, vă rog, toate discursurile lui, începând dela cel rostit la înmormântarea lui Iacob Mureșianu în 1 Octomvrie 1887 la Brașov și până la cel din urmă și mai fulgerător rostit la Alba-Iulia în toamna anului 1909, puțin înainte de moarte, și mărturisiți: nu poate să zică și el despre sine cu poetul nostru George Coșbuc:

Izvor ești și ținta a totul ce cânt —
Iar dacă vr'odat'ăș grăi vr'un cuvânt
Cum nu-ți glăsuște scriptura,
Ai fulgere 'n cer, Tu cel mare și sfânt,
Și 'nchide-mi cu fulgerul gura!

Nu trece oare, ca un fir roșu, prin tot ce-a scris și rostit el ideea creștinească și românească, simțirea religioasă și națională?

Să-l privim mai de aproape!

Observa de început, să nu aștepte nime o analiză amănunțită a tuturor discursurilor lui Bunea. Ori cât de interesantă și frumoasă ar fi, nu e locul potrivit pentru așa ceva. Dăm câteva observări generale.

Deja în discursul cel dintâiu se vede, ce dibaciu e Bunea în împletirea ideilor creștinești și românești și în amestecarea sau, mai bine zis, purificarea sentimentelor naționale prin cele religioase. După ce a arătat mai înainte munca binecuvântată săvârșită de Iacob Mureșianu ca profesor, ca director la liceul catolic din Brașov, mai apoi ca ziarist la „Gazeta Transilvaniei“, alături de nemuritorul George Barițiu, și în sfârșit ca părinte, care și-a crescut familia așa, încât fiecare fiu și fiică a fost o podoabă a neamului și a bisericii, încheie cu aceste frumoase cuvinte, prin cari profetește nemurirea neamului nostru:

„Acum mergi în pace, suflet nobil, pe plaiurile fericirii cerești și acolo întâlnindu-te cu aceia, cari ne-au părăsit înaintea ta: cu Maior, Șincai, Clain, Maiorescu, Laurian și amicul tău Cipariu, uniți-vă cu toții rugăciunile la treptele Tronului divin, și cereți dela Părintele îndurărilor, ca să inspire popoului românesc aceea statornicie și alipire de învățăturile.

voastre, care să nu poată scădea și dispărea nici atunci, când nici o picătură de apă nu va mai curge pe alvia noroioasei Tise, când vor seca valurile maiestroasei Dunări, când va înceta murmurul lin al Nistrului și va amuși freamătul pletosilor Carpați!

Adecă atunci și nici atunci să nu se deslipiască neamul nostru de evanghelia mântuirii, propovăduită de acești măriți apostoli, când se vor întâmpla astfel de schimbări în natură ce ne încunjură. Cuvinte mai puternice decât cele cunoscute din poezia populară:

Când o crește grâu în tindă
Și-o ajunge spicu 'n grindă,
Când o crește grâu în casă
Și-o ajunge până 'n masă!

Să nu cugetați însă că astfel de cuvinte maestre se găsesc numai la sfârșitul discursurilor sale, ca să explodeze asemenea unor bombe și să producă impresie puternică asupra ascultătorilor. Nu! Aproape fiecare discurs al său dela început până la sfârșit e împletit la fel: din gândiri și simțiri creștinești și românești. Creștinismul și românismul la el sunt atât de firești, atât de strâns unite, încât nu pot fi despărțite. Sunt tot o apă și-un pământ.

Citiți, vă rog, discursurile lui rostite la moartea lui *Paul Dunca de Sajó* ori la a lui *Augustin Lăday*, îngropat în Petrisat, lângă Blaj, la 22 Martie 1893 și cereați a despărți paginile, unde dovedește nemurirea sufletului, de acelea, unde arată, cum s'au făcut ei nemuritori, înaintea Românilor, prin faptele lor mărețe, și veți vedea că e cu neputință. Sau citiți discursul funebru asupra lui *George Barițiu* și veți vedea, cum arată el de frumos și de creștinește, că marele Barițiu n'a făcut știință pentru știință, adecă pentru îndestulirea unei curiozități deșerte, nici ca să-și vândă știința pe bani și astfel să câștige parale albe pentru zile negre, ba nici pentru mărirea proprie, ca să-și facă nume 'n lume și sfară 'n țară, ci pentru mărirea lui Dumnezeu și folosul obiditului neam românesc. Spune chiar că laudele și admirațiile oamenilor îi făceau rău: „...el însuș se miră de aceasta, întocmai ca vulturul, care, când zboară peste înălțimea stâncilor, nu o face aceasta, ca să-l admire cineva, ci își caută numai locuința sa firească“. Sau în discursul rostit la înmormântarea canoni-

cului *Dr. Alexandru Grama*, un mare apostol al creștinismului și românismului, oare nu cuvintele Scripturii: „Preoții cei ce-și țin bine diregătoria, de îndoită cinste să se învrednicască“ (I. Tim. 5, 17.) sunt cuvintele ce se repetă, ca refrenul într-o poezie frumoasă? Sau nu e tot așa în panegiricul neîntrecut despre *Timoteiu Cipariu*, rostit la 100 de ani după nașterea lui, motto cel minunat, luat din profetul Malahia: „Buzele preotului vor păzi știința și legea vor cercă din gura lui“, cași care anevodie s'ar fi găsit altul mai potrivit să ilustreze vieața marelui învățat? Sau nu arată atât de creștinește și de românește în discursurile rostite la 'moartea marilor noștri bărbați *David baron Urs de Margina, Iuliu Mihályi de Apșa, Alexandru Filip, Dr. Ioan Rășiu și Dr. Aurel Mureșianu*, că nu opinia publică, care de multe-ori e numai invidia publică, nu judecata oamenilor, ba nici chiar a științei istorice, nu poate fi hotăritoare în aprecierea oamenilor și a popoarelor, ci singur bunul Dumnezeu, care știe toate și cumpănește cu dreptate toate. De aceea dovedește el așa de frumos și de convingător că trebuie să fie un Dumnezeu al dreptății, care să răsplătiască după vrednicie faptele bune ale acestor mari bărbați. E interesant să amintim aici părerea ce-o avea Bunea despre „tribunalul istoriei“ și despre frazele obișnuite „istoria lumii e judecata lumii“. El zice: „...eu trebuie să declar, că pe lângă tot respectul, ce-l am față de cercetările istorice, serioase și conștiențioase, numai atunci m'aș încrede fără nici o rezervă în dreptatea acelu tribunal, când Rușii și Francezii vor scrie într'aceeaș formă despre Napoleon cel Mare, și când istoriograful catolic și cel protestant vor avea aceeaș părere despre Luther.“ De discursurile lui din urmă, cel rostit la sfințirea steagului meseriașilor noștri din Blaj și de cel dela Alba Iulia, nici nu mai vorbesc. Ele sunt adevărate capodopere de gândire și simțire creștinească și românească. Nu citez într'adins nimic din acestea, fiindcă sunt atât de minunate, încât ar trebui să le citez în întregime. Adevărate pietre-scurpe. Ori le arăți în toată strălucirea lor, ori nu le arăți de loc.

Iată, deci, ce formează mărimea lui Bunea și mărimea bărbaților preamăriți de el: e creștinismul și românismul! Nu caut — e și de prisos — care e mai mare și mai puternic: creștinismul ori românismul lui. Chestiunea nici nu trebuie pusă așa, pentru că sunt de o potrivă. Sunt, vorba poetului, ca doi brazi într'o tulpină, ca doi ochi într'o lumină.

Ne cade așa de bine să constatăm contopirea armonică și fericită a acestor mari idei și în viața bărbaților noștri conducători, fiindcă poporul de rând, țeranul român de mult le-a contopit în sufletul său. Dela plămădirea lui ca neam deosebit în această lume. De când suntem Români, suntem și creștini. De aceea pentru țeranul nostru cuvintele „Român“ și „creștin“ înseamnă unul și același lucru.

Dar mai e ceva, ce bate la ochi în strălucitele discursuri ale lui Bunea. El a vorbit rar, rar de tot. De vre-o 14—15 ori în viața lui întreagă. Inșă prilejurile acelea au fost mari și bine alese: cei doi mari gazetari dela Brașov *Jacob* și fiul său *Aurel Mureșianu*, *George Barițiu*, președintele Academiei Române și fost președinte al Asociațiunei, *Dr. Ioan Rațlu*, președintele partidului național român ș. a. m. d. Cu prilejuri de acestea mari, când tot ce aveă neamul nostru mai de seamă se adună în jurul câte unui mormânt deschis, se ridică glasul de arhangel al părintelui Bunea și arată în cuvinte neîntrecute jalea și nădejdea tuturor. Bine a zis poetul *Octavian Goga* la moartea lui: „Eră un prilej de serbătoare orice pășire a lui Augustin Bunea, care va rămânea și o veșnică podoabă a oratoriei românești. Inzestrat cu bogate cunoștințe, stăpân desăvârșit al limbii românești, însușindu-și o temeinică educație literară, temperament viu și plin de vigoarea sănătății, Augustin Bunea, eră oratorul festiv al tuturor praznicelor noastre și cuvântul lui, care a amuțit pe veci, eră trâmbița fermecată, care propovăduia durerile și aspirațiile noastre“.

Și când te gândești că, pe lângă toate acestea, Bunea mai eră și de o modestie rară, se poate să nu-l iubești? Am auzit dela cineva, care l-a însoțit pe Bunea la Alba-Iulia în toamna anului 1909, când a rostit cel din urmă și cel mai frumos discurs al său, cum s'a purtat de modest. După ce s'au sfârșit lucrările „Societății pentru fond de teatru“ întrunite acolo la adunare generală, au început să se așeze membrii la mese. Care unde a putut. Bunea, modest dela fire, s'a așezat mai la ușă, către capătul mesei. Venind un deputat al nostru de atunci (acum ministru fără portofoliu pe lângă guvernul central din București) și luându-l de subsuoară i-a zis:

— Locul Sfinției tale e în fruntea, nu la coada mesei. Pofteste mai sus!

— Nu se poate! se împotrivi Bunea. Vor veni alții mai bătrâni și mai cu vază decât mine și atunci cum pot să fiu eu înaintea lor?

— Aș vrea să văd, încheie deputatul vorba cu glas mare să audă toți cei de față, cine e acela în adunarea noastră, care vrea să fie înaintea părintelui canonic și membru al Academiei Române, Dr. Augustin Bunea?

Și cu cuvintele acestea l-a dus și l-a pus acolo, unde i-se cădea, în fruntea futurora, rugându-l mai apoi să țină și discursul, care l-a ținut.

Întâmplarea e foarte caracteristică. Ea arată, odată mai mult, adevărul cuvintelor: că oamenii într'adevăr mari, prin urmare și oratorii mari, sunt oameni modești și foarte cum se cade. Nu înzădar a zis cel mai mare teoretician al artei oratorice *Quintilian*, că nime nu poate fi orator bun, dacă nu e și om bun („vir bonus“).

Astfel de orator bun și om bun a fost și regretatul Bunea.

Ar mai fi multe de zis, în legătură cu oratoria lui Bunea, dar încheiu recapitulând câteva din calitățile lui oratorice. Conștiu de sine și de împrejurări, dar totuș modest; bine orientat în științele teologice, dar stăpân și pe cele profane, în deosebi pe istorie; logic, dar nu rece; folosiță antitezile, întrebările și toate figurile oratorice, dar nu le căută; avântat, dar totuș cumpătat; select și distins, dar nu manierat și rafinat; și mai presus de toate bun creștin și bun Român, — iată, cum a fost Bunea, ca orator.

Deși n'a scris versuri, ci numai proză de o frumuseță neîntrecută, ar fi putut zice și el despre sine, ceea ce a zis George Coșbuc în următoarele versuri adresate neamului nostru:

Iar tu mi-ești în suflet, și 'n suflet ți-s eu,

Și secolii 'nchid' ori deschidă cum vreu

Eterna ursitelor carte,

Din suflet eu fi-ți-voiu, tu neamule-al meu

De-apururi nerupta ta parte!

Da! deapururia aveă-va și marele orator Bunea „nerupta sa parte“ din patrimoniul sufletesc al neamului românesc!

I. GREC.

Din frământările spiritului francez de astăzi.

— Priviri generale. —

„... acest popor al Franței, care prin virtuțile sale grandioase s'a sustras singur dela cele mai mari pericole“...

PAUL DESCHANEL

noul președinte al republicii franceze.

De nenumărate-ori istoria Franței s'a identificat cu istoria lumii. Poporul francez de atâtea ori a fost ceea-ce-i place să se numiască: cel dintâiu popor din lume.

Nici când însă Franța nu s'a ridicat mai sus în ochii popoarelor, ca acum, în timpul conferenței de pace de la Paris. Un Francez (mareșalul Foch) este generalissimul armatelor aliate și sub prezidenția unui Francez (Clemenceau) s'au întrunit reprezentanții tuturor popoarelor, să asigure pacea lumii.

Acestei mari înălțări externe i-a premers o puternică înălțare internă, o adevărată regenerare morală a spiritului francez.

Fiindcă la noi se știe foarte puțin despre Franța și și mai puțin despre Franța de astăzi, sau și dacă se știa, se știa tendențios, dupăcum cerea interesul informatorilor noștri de până acum (Germani și Maghiari), credem că nu sunt de prisos câteva cuvinte despre regenerarea morală a Franței de astăzi.

Cât de potrivit, par'că anume s'ar fi adresat nouă, zice un Francez, indignat de ignoranța și tendențiozitatea informațiilor noastre despre Franța!

Ce știți voi despre Franța? Întreabă el pe Germani și pe străini în general. Pe cine cunoașteți voi? Poate câțiva româncieri de duzină? E mult! În lumea de astăzi ștlința și vieașa practică ocupă un teren atât de vast, încât literatura a ajuns reprezentarea cea mai superficială a cugetării unui popor. Și din literatură poate că mai mult cunoașteți literatura dramatică, adevărată bucătăria internațională, care pregătește menu-ul pentru publicul bogat și cosmopolit al otețelor. Cugetați doară, că oamenii noștri cei mai de ispravă știu, ce se reprezintă pe scenele teatrelor? Pasteur în toată vieașa lui

n'a fost nici de zece ori la teatru. Voi atribuiți o însemnătate prea mare romanelor, pieselor teatrale de bulevard și intrigelor noastre politice. Eu vă pot arăta femei, care nu citesc nici când romane, — fete tinere din Paris, care nu se duc nici când la teatru, — și bărbați, cari nu s'au ocupat nici când de politică. Și toți aceștia din cercurile elitei spirituale. Voi nu ne cunoașteți nici savanții, nici poeții noștri. Voi n'ați văzut pe nici unul din artiștii noștri cari muncesc în tăcere. Voi nu cunoașteți nici pe marii noștri catolici, precum nici pe ateștii noștri. Despre popor nici nu vorbesc. Voi nu cunoașteți sufletele acelea curajoase, care în locuințe sărăcăcioase, în mansardele parisiane, sau în regiuni liniștite, a căror viață întreagă e pătrunsă de cugetări mari și renunțări continue. Voi nu cunoașteți pătura aceea, în care zace sufletul și puterea Franței, suflet și putere, care rabdă și tace, în vremea așa numita elită în continuu putrezește și dispăre, ca să apară tot alții și alții în locul ei. Vă veți mira, poate, auzind, că sunt și Francezi, cari nu trăesc pentru aceea ca să fie fericiți, ci ca să-și ducă la izbândă idealul și să serviască binelui? Voi nu cunoașteți pe omul de rând din popor, care muncește cruză și trăește liniștit, dar care are în inima sa o vâpaie nestinsă.

Așa scrie Francezul.

* * *

Se știe, că după războaie, mai ales după războaiele pierdute, o mulțime de boale și epidemii bântue popoarele. Nu numai colera, ciuma, tifosul și în zilele noastre așa numita gripă spaniolă, care omoară trupurile, ci și renunțarea la orice ideal și preocupare superioară, pesimismul și necredința careucid sufletele. Întâiu a început să submineze credința creștină în capetele cugetătorilor sub masca filosofiei; mai apoi a izbutit să o stingă cu totul și la poporul de rând sub forma democrației antireligioase, a anticlericalismului și a socialismului radical.

I.

O oboseală, o descurajare, o apatie generală stăpâniă spiritele. Așa se explică geneza și popularitatea extraordinară a „teoriei mediului“ formulate de *Hipolit Taine* (1828—1893) în operele sale principale: „Istoria literaturii engleze“, „Filosofia artei“ și „Originile Franței contemporane“. Teorie fatalistă, deterministă, pesimistă.

În aceeaș vreme ex-teologul *Ernest Renan* (1823—1892) propovăduia indiferentismul religios. Ajuns în conflict cu sine însuș, cu vocațiunea sa clericală, părăsește seminarul Saint-Sulpice și se ocupă de filosofie, istorie și filologie orientală. Pentru el Dumnezeu e „categoria idealului“, iar religiu-nea pur și simplu „frumseța în ordinea morală“, prin care se satisface instinctul moral al omenirii. Nefiind, deci, nici o religione adevărată, toate sunt de o potrivă de bune, când sunt lăsate în rosturile lor. Concepția de viață filosofică n'o pot avea decât capetele cele mai luminate, pe când cea religioasă stă la îndemâna oricui, chiar și a poporului de rând. Motive obiective, care să ne îndemne să credem, nu sunt. Cine poate crede, să creadă. Va fi fericit. Chestiune de constituțiune sufletească. De forțat însă, nu poate fi forțat nime să creadă. Renan și aderenții săi nu sunt nici credincioși nici necredincioși, ci, cum e mai rău, indiferenți.

Tristeța și orizontul acesta întunecat al criticei și filosofiei franceze o agravează concepția naturalistă în artă și literatură. Parecă toate talentele, incontestabil foarte remarcabile din epocă, ce a urmat nenorocitului războiu francez-german din 1870, s'au jurat să înfățișeze, în toate formele posibile, nimicnicia și zădărnicia vieții.

Citiți romanul „*Madame Bovary*“ de *Gustave Flaubert* (1821—1880), care formează oarecum trecerea dela romantism la naturalism. Nu te sguduie și înduioșează până la lacrimi convulsiunile tragice ale morții eroinei? Sau nu se degajează aceeaș tristeță adâncă din cele trei „povești“ ale lui scrise la 1877? Ori din povestirile cu subiecte exotice „*Salambo*“, „*Irodiada*“, „*Ispita sfântului Anton*?“

Direcțiunei acesteia i-a urmat, ca o continuare firească, așa numitul realism epic al lui *Emil Zola* (1840—1903), care, pe lângă talentul artistic, pretindeă, că are, și erudiție de savant. Un savant și artist nenorocit, care deformează toate subiectele, ce le atinge. Fantazia lui desfrânată dă viață tuturor formelor inerte. Parisul, Roma, minele, magazinele, locomotivele și altele devin în operele sale ființe înspăimântătoare, care voiesc, amenință, devorează și sufer. Totul se învârte în jurul nostru, ca într'un coșmar.

Tot așa sunt *Edmond* (1822—1896) și *Iulu Goncourt*, (1830—1870) niște maniaci literari, cari înșiși s'au caracterizat astfel: „creaturi pasionate, nervoase, bolnăviciose de impresio-

nabile", precum și *Alfons Daudet* și *Guy de Maupassant*. Daudet, ca unul care a trăit atâta vreme între burghezii din Lyon și Paris și i-a cunoscut așa de bine, ne-a descris viața laborioasă și tumultuoasă a lucrătorilor din fabrici, mizeriile lor cu plata, năcazurile vieții lor mărunte, cu atâta intuiție și experiență intimă ca nime altul. Maupassant, fără să filosofeze, fără să facă studii de fine analize psihologice, înfățișează omul, cum e de regulă: mediocru, greoiu, brutal în apetitele sale, necruțător în egoismul său, vârnând plăcerea sau norocul, căci altcea nu prea vânează. Mai caracteristic e romanul său „O vieață“, care descrie viața de bucurii scurte și dureri lungi a unei biete femei, înșelată de bărbat, înșelată de un fiu, înșelată de toată lumea, încât instinctiv îți dai seama, că biata se prăvălește din nenorocire în nenorocire și astfel impresia de durere și tristeță, ce-ți face romanul dela început crește cu fiecare pagină ce o citești¹⁾.

Și dacă această e atmosfera spiritelor de elită, a cugețătorilor și scriitorilor, ce să așteptăm dela oamenii de rând?

Să ne mai mirăm, că exegeții biblici de duzină, ca Loisy ș. a. făcând deosebire între Hristosul istoric, care a fost și el un om, ca toți oamenii, și între Hristosul credinței, cel idealizat de sufletele exaltate ale apostolilor, au sfârșit, cum eră și firesc să sfârșiască, rupând orice legături cu biserica, fiind excomunicați?

Ori că unii învățători și institutori francezi, dușmani neimpăcați ai religiunii și bisericii creștine, cărora nu vreau să le fac onoare, pomenindu-i cu numele, au ajuns să facă cea mai desmățată propagandă antipatriotică și antimilitaristă?

Revista învățământului primar (*Revue de l'Enseignement primaire*) din 20 Noemvrie 1904 ziceă, că, de când țarul Rusiei, de când episcopii și frații școlilor creștine au lăsat să se cânte de către oamenii lor Marseileza, democrația nu mai voește să cânte decât Internaționala.

În alt organ de publicitate (*Les Temps Nouveaux*) declarau aproape în aceeaș vreme institutorii revoluționari: Strigați, urlați, spumegați de ură și mânie neputincioasă, burghezi proști și umflați, noi, institutorii revoluționari, decapităm de acum ideea de patrie, apoi, când curentul popular ne va îngădui, vom face așa și cu celealalte dogme.

¹⁾ Vezi capitolul despre naturalism la Gustave-Lanson, *Histoire de la litterature francaise*. 12. edit. Paris 1912 p. 1073 și urm.

Ce erà mai firesc pentru oamenii aceştia, decât să propună desarmarea complectă (vezi Les Annales de la jeunesse laïque, mai 1904), iar pe soldaţi să-i provoace în apele adreseate către ţara întreagă: Părăsiţi cazarmele! (Quittez la caserne.)

După acestea ne putem închipui, în ce stare socială şi morală au ajuns păturile acelea ale poporului francez, în care au prins rădăcini propagandele acestea!

După ce nu mai credeau în Dumnezeu şi în evanghelia Lui singur mântuitoare, nu mai admiteau, fireşte, nici indisolubilitatea căsătoriei, ci proclamau amorul liber.

Într'un manifest futurist al luxuriei, o femeie, al cărei nume îl cruţ pentru deosebita consideraţie ce o am faţă de sexul feminin, spune că după un războiu, în care pier atâţia bărbaţi, e normal, ca învingătorii, selecţionaţi prin războiu, să meargă în ţerile cucerite şi să violeze femeile, pentru a resuscita vieţa... Şi încheiă manifestul cu cuvintele, că, fiind luxuria o operă de artă, ceice o comit, trebuie să fie conştii de măreţia ei; ea e o forţă!...

Halal de aşa forţă!

Dacă vom considera, că în 1900 numărul divorţurilor erà de 7.820, iar câţiva ani după aceea de două ori atâta: 14,579 — atunci, da, admitem că amorul liber (libera uniune carnală, cum zice manifestul futurist) e o... forţă de destrăbălare.

Iar dacă mai adăogăm scăderea continuă a natalităţii în Franţa, vom vedeà chiar, că luxuria e o... forţă ucigătoare de neam.

Iată, tabloul dureros, pe care ni-l prezentă datele statistice: Din 1801—1805 se numărau cam 912.000 naşteri la an. Între anii 1861 şi 1865 s'a atins chiar remarcabila cifră de 1.005.000. Nici după aceea nu era rău. Până la 1885 media naşterilor anuale era de 900.000. Şi e de notat, că între acestea s'au ivit colera la 1854 şi 1855, iar în 1870—71 războiul cu Germania. În timpul dela 1886 până la 1890 a scăzut numărul naşterilor la 883.000, iar la începutul acestui secol chiar la 750.651.

Dacă s'ar fi dezvoltat aşa, ar fi pierit cu siguranţă, pentrucă, vorba unui fost ministru de războiu, o ţară nu are altă armată, decât armata natalităţii.

Degeaba se siliau în timpul din urmă să contrabalanseze numărul din ce în ce mai mic al naşterilor prin premii puse pentru familiile număroase, prin taxe impuse asupra burlacilor

și prin îngrijirea deosebită a bolnavilor, pentru a reduce numărul morților, — poporul francez are din ce în ce mai mult înfățișarea unui popor îmbătrânit, și incapabil de regenerare. (Și apoi se știe, că valoarea și puterea unui popor atârna de la tinerețea, ce o are; nu de la bătrâni. Înțelepciunea și cumpătul bătrânești sunt un frâu necesar în calea progresului, dar ele numai nu pot înlocui avântul, energia, inițiativa și îndrăzneala tinerească.¹⁾

Societății acesteia îmbătrânite și pornite spre abisul pieririi i-a venit chiar bine, încurajând-o și mai mult la destrăbălare, prorocul supraomului german, *Frideric Nietzsche* a căruț învățătură se resumă în cunoscuta frază cinică: „Nimic nu-i adevărat, totul e iertat!” (*Nichts ist wahr, Alles ist erlaubt*), precum și pesimismul lui *Baudelaire* din „Florile răului” (*Les Fleurs du mal*).

II.

Și acum, după ce am văzut, ce au spus și făcut bestiiile cu chip de om, să vedem ce au zis și cum au lucrat oamenii adevărați, Francezii veritabili, cu înțelegere și simț pentru chemarea neamului lor în lume.

E într-adevăr vrednic de toată admirația lumii „acest popor al Franței, care prin virtuțile sale grandioase s'a sustras singur de la cele mai mari pericole”, vorba lui Paul Deschanel, noul președinte al republicii franceze.

Cel dintâiu, care s'a ridicat cu toată energia în contra direcției naturaliste și mai ales în contra științei aceleia, care pretindea, că a deslegat toate enigmatle și a dat răspuns mulțumitor la toate problemele vieții, a fost directorul revistei „*Revue des Deux Mondes*”, catolicul *Ferdinand Brunetière* (1849—1907), membru al Academiei franceze, critic cu renume mondial. Când o firmă nu e în stare să răspundă la angajamentele ce le-a luat, dă faliment. Așa a ajuns și știința omească, care pretindea, că pentru ea nu mai e nimic neînțeles în coriu și pe pământ, la un faliment parțial (*faillites partielles de la science*).

Enunțările acestea ale lui Brunetière, care s'a făcut apărătorul bisericii și s'a declarat pentru restaurarea catolicis-

¹⁾ Vezi mai multe la Alphonse Séché, *Le désarroi de la conscience française*. 3. edit. Paris. Librairie Paul Ollendorff p. 103—170 și 273—289.

mului, singurul capabil să procure pacea socială în Franța, au stârnit adevărată furtună. Toți l-au numit papist, reacționar, ultramontan și așa mai departe. Dar a înfruntat cu bărbăție loviturile.

Mișcarea de însănătoșare, odată pornită, nu s'a putut opri aici.

H. Poincaré, fratele fostului președinte Raymond, a arătat, că și științele exacte operează cu ipoteze și teorii neprobate încă, ba chiar și în geometrie și în matematici sunt „convențiuni” omenești. Nu e adevărat, așa dară, că în știință ar exista numai adevăruri analitice, numai necesități, numai numeri și cantități. Este și conștiință, care e încunjurată de fizică, de chimie, de fiziologie și de biologie, dar e, totuși, deosebită de acestea.

Spre lauda spiritului francez fie zis, că, tocmai în numele exactității și corectității științifice, a reclamat cu atâta energie împotriva concepției naturaliste simpliste, care cugetă, că poate face ușor din mecanică fizică, din fizică chimie, din chimie biologie și astfel desleagă enigma enigmelor: *vieța*. — Savanții francezi au dovedit naturaliștilor, prea încrezuți în puterile lor, că n'au deslegat nimic, și că e, prin urmare, tot atât de îndreptățită preocuparea de realitățile transcendente (metafizica și religiunea), ca și preocuparea de realitățile imediat cercetabile (fizica, chimia, științele naturale).

Mai cu seamă *Henri Bergson*, filosof cu mare nume și-a câștigat merite neperitoare, în privința aceasta. În studiul său asupra datelor imediate ale conștiinței (*Essai sur les données immédiates de la conscience*) a arătat în mod într'adevăr genial realitatea sufletului. Cugetările și simțirile, după părerea lui, nu sunt atomi. Asociațiunile de idei nu sunt împreunări ori desbinări de molecule și întreg procesul vital nu e numai o tranziție dela stările mecanice la altfel de stări. Voința nu e rezultanta atracțiunii diferitelor forțe, nici motivele voinței nu trebuie imaginate ca diferite componente fizice sau mecanice, fiindcă în felul acesta n'ar mai putea fi vorbă de libertatea voinței, ceea ce ar fi concepția cea mai dură, mai grosolană și mai falsă a psihologiei.

Natura omenească, ca tot ce e în univers, nu e dată odată pentru totdeauna, cum greșit credeă August Comte și pozitivisti. Omul în continuu se caută, se modifică, se primește pe sine însuși, deci și în viața omului totul e numai o

transiție, zice alt mare cugetător francez, *Emil Boutroux*, profesor de filosofie la Sorbonne, universitatea din Paris. Așa e făcut sufletul omului, încât nu se mulțumește cu ce este și cu ce are, voiește totdeauna mai mult și mai bine, ca să fie mai mult decât a fost. Omul, zice Pascal, se silește să întrecă infinit pe om.

Omul, de fapt, are simț pentru țeluri și ideale ce întrec puterile naturii și se poate înălța până la ele, zice mai de parte *Boutroux*. Prin faptele sale e capabil să se unească cu Acela, care e mai mare decât el. Ca colaborator al Celui Preaînalt, omul e în stare să se ridice peste sine și peste natura sa.

Așa se pare, continuă el, că dorul acesta de a te întrece pe tine însuși, de a fi mai mult decât ai fost, este axa și idealul religiozității. Și aceasta e totodată și superioritatea incomparabilă a religiunii. Ea e o continuă creațiune și recreațiune a noastră în Dumnezeu și prin Dumnezeu. De descurajare, în opera aceasta, nu poate fi vorbă. Izvorul inspirațiunii noastre și ajutorul nostru este infinit: însuș Dumnezeu.

Când astfel contemplezi problema religiunii și pe Dumnezeu, ești preocupat în întreagă ființa ta și puțin îți pasă, dacă mintea, dacă voința, ori dacă simțirea are partea cea mai însemnată în adâncirea religioasă. Sediul religiunii e în adâncurile cele tainice ale sufletului, unde se comunică Dumnezeu pe sine omului prin harul său și prin luminile cerești, ce le aprinde în beșna sufletului.

Atunci voința e credință copilărească, încredere sigură și hotărîre nestrămutată. Atunci mintea se silește să se apropie și să exprime cu vrednicie pe Cel Necuprins. Atunci simțirea acuz se cutremură de fiorii măreției înaintea Celui Nepătruns, acuz de bucurie, de iubire și dor de lucru, când se simte atins și încurajat de Cel Etern.

Citind cuvintele acestea minunate ale lui *Boutroux* (*Foi et Vie*, 16 Dec. 1912), e cu neputință să nu simți însemnătatea covârșitoare, ce o are religiunea și reprezentanții ei aleși, asupra vieții omenești.

Curentul acesta de regenerare religioasă a spiritului francez a fost sprijinit și de o seamă de alți scriitori, francezi și streini. Notăm pe următorii: *Paul Bourget*, care, dându-și seama de corupțiunea mediului în care trăia, milită pe lângă religiune, autoritate, ierarhie, în o mulțime de opere, dar mai ales în

„L'Étape“ (1902). Apoi poezii *Mallarmé* și *Verlaine*, Cel dintâiu n'a ajuns la desvoltare deplină, al doilea însă a fost poet adevărat, une-ori chiar un mare poet. Tot asemenea *Verhaeren*. Naiv și complicat, savant și totuș spontan, el a exprimat cu artă desăvârșită duelul sufletului cu trupul, avântul spiritului uman, încătușat de materie, spre Dumnezeu.

În poezia franceză s'a întronat din nou cultul lui Dumnezeu:

A minții cea mai naltă iscusință,
și cel mai de pe urm' al ei cuvânt
e, să străvadă marea Ta ființă,
și să se 'nchine numelui Tău sfânt.

În formă simbolistă ei exprimară din nou adevăruri și legi eterne, legile secrete ale naturii și existenței în chipuri și icoane bine prinse.

J. K. Huysmans, elevul și prietenul lui Zola, după ce a descris, în o serie de opere (*Les soeurs Vatard*, *Là-Bas*, *En route*, *La Cathédrale*, *Pages catholiques* ș. a.), amăsurat procedului naturalist, întreagă viața religioasă: catedrale, mănăstiri, servicii divine, devoțiuni mistice, sacrilegii, muștrări de conștiință, pocăințe ș. a. — a sfârșit, întrând el însuș într'o mănăstire de trapiști, și arătând astfel, cu exemplul său, puterea neașemnită a religiei. — Cazul acesta ne aduce aminte de autorul mai nou al romanului „*Le Centurion*“, care e nepotul lui Renan; nepot de sânge, dar nu de credință, fiindcă acela eră necredincios, sau cel puțin indiferent, acesta însă e cel mai devotat catolic.

Din pleiada număroasă a acestor noi scriitori mai notăm numele marilor autori: *Maurice Barrès*, unul din cei mai intransigenți catolici și naționaliști ai Franței, *Paul Claudel* și *Charles Guérin*, mort în floarea vieții, autorul frumozelor volume „*Inima solitară*“ și „*Omul interior*“. Apoi *Péguy*, *G. Goyau de Mun* ș. a.

Dintre scriitorii streini, cari au ajutat regenerarea morală și religioasă a Franței de astăzi însemnăm pe scriitorii ruși Dostoiewski și Tolstoi, pe Italienii Edmondo de Amicis și A. Fogazzaro, pe Spaniolii Pereda și P. Coloma, părinte' iezuit, pe Polonul Sienkiewicz ș. a.

Creștinismul și direcția morală sănătoasă a acestor scriitori a trebuit să se manifeste, la Francezi, în forma istorică a catolicismului.

Dar precum propaganda antireligioasă, antipatriotă și antimilitaristă nu s'a mărginit numai la cărți, la apele și doctrine, ci s'a coborât în fapte, tot astfel au lucrat, ba din fericire cu și mai mare succes, acești soldați devotați ai credinței și ai patriei franceze.

Catolicismul francez, zice baronul *Denys Cochin*, a progresat mult în anii din urmă. Deși în unele părți ale țerii pare că a crescut indiferențismul religios, în Paris, în inima Franței și a lumii, religiozitatea a crescut, ca număr și intensitate. Indrum la sindicatele catolice ale lucrătorilor și funcționarilor dela căile ferate, care numără astăzi sute de mii de membrii. Despre așa ceva nici visă nu se putea înainte eu 20 de ani. Sau să luăm senatul orașenesc. Înainte cu 20 de ani, dintre 80 de membrii ai senatului abia 6 erau catolici. Astăzi? Mai mult decât jumătate. E foarte curios, că catolicismul cucerește mai cu seamă în cercurile intelectuale. Pe când în tinerețele noastre, zice mai departe baronul *Cochin*, juimeea se fâliă cu principii materialiste, pe când prin anul 80 ai veacului trecut chiar și catolicii făceau ochi dulci darvinismului, — în filosofia de astăzi locul raționalismului se l-a ocupat o anumită direcțiune intuiționistă, care, după părerea mea, e în avantajul catolicismului. De aici provine, că astăzi bucuros se ocupă de probleme religioase chiar și intelectualii cei mai rafinați ai Franței.

Probele, aduse mai înainte, eredem că evidențiază în de ajuns veracitatea acestor cuvinte.

Măi amintim numai unele fenomene ale vieții religioase franceze din timpul războiului mondial și după acest războiu și apoi închelem.

În Franța francmasonilor și liber-cugetătorilor, în Franța care a votat la 1905 legea separării bisericilor de către stat, în Franța care a confiscat nu numai averile bisericesti, ci în unele locuri chiar și sfintele lăcașuri, întrebuițându-le câteodată spre scopuri profane, s'au petrecut și se petrec evenimentele cele mai înălțătoare. Deja în timpul războiului mondial s'a auzit strigătul ostașilor francezi, lăsați în iaduk tranșelor, fără de mângâerile ce le dă religiunea creștină prin preoșii ei, trecând până departe peste hotarele republicei franceze, ca murmurul unei nouă vieți: Noi vrem Dumnezeu! Noi vrem Dumnezeu! „*Nous voulons Dieu! Nous voulons Dieu!*” Și în vremece ostașii de rând cereau eu atâta putere și stă-

ruință mângăerile religiei creștine, n'au ramas nesimțitori în fața marilor prefaceri provocate de războiu nici clasele superioare ale nobilului popor francez. *Lavedan*, unul din scriitorii cei mai răsfățați ai Franței, sub impresia covârșitoarelor evenimente războinice, făcea următoarea profesiune de credință: „Am desprețuit credința și am crezut, că sunt înțelept. Dar acum mai nou răsul nu mi-a venit dela inimă, pentru că am văzut Franța cum suferă, plânge și sângeră. Am stat la răspântia drumurilor și am văzut soldații noștri plecând pe câmpul de luptă.

Mergeau voioși la moarte. Și i-am întrebat: ce vă face pe voi atât de liniștiți? Iar ei au început să se roage: „Cred într'unul Dumnezeu...” Am văzut jertfele poporului nostru și am văzut, că le supoartă rugându-se.

Atunci m'am deșteptat și am ajuns la convingerea, că totuș e o mângăere nespusă a cunoaște o patrie eternă atunci, când patria pământească și-o vezi incendiată din toate părțile. Dar cunoștința aceasta e o știință: știința copiilor. Eu însă nu mai sunt copil. Acesta e năcazul meu și acesta face să-mi fie sufletul rece și gol.

O națiune, care nu crede, că suferința pământească va deveni fericire cerească, trebuie să despereze. Cine poate spera și fără credință, când toate se clatină din temelii? Munca zilnică oare nu-i chin, binele oare nu-i nebunie, dacă omul nu are credință?

Stau pe țărnul râurilor sângeroase ale Franței, văd apele sfinte ale lacrimilor. Desperez. Dar femeea bătrână din Bretagne, a cărei feciori au căzut pe câmpul de luptă, a cărei ochi sunt roșii de plâns, se roagă cu credință „Născătoare de Dumnezeu...” Cât mă rușinez de mine însumi în fața acestei femei bătrâne. Cât de cumplit ard ranele unui popor, în care nu curge nici un strop din sfântul sânge al Aceluia, a cărui nume nu-mi este permis să-l exprim, pentru că nu sunt vrednic. *El* eră atât de bun, și *eu*? Ce-ar fi din Franța, dacă fiil săi n'ar crede și femeile sale nu s'ar ruga?

Artileria încrederii în Dumnezeu va învinge în războiul acesta. Trecutul Franței e mare. În trecut Franța credea. Franța de prezent e în chin și suferință. Acestea le simte Franța, care nu a știut crede. Oare fi-va viitorul ei mai bun? Totul e în mâinile lui Dumnezeu. Grămezi enorme de cadavre acoper câmpul de luptă. Cât de greu este a fi ateu în cimi-

tirul acesta național. Nu pot fi, nu pot fi. M'am amăgit și v'am amăgit și pe voi cari mi-ați citit operele și mi-ați cântat cântecele. A fost o rătăcire, un vis urit. Acum văd moartea și strig după vieață. Mâni sălbătăcite aduc moarte cu armele. Mâni împreunate spre rugăciune imploară vieață.

Franța! reîntoarce-te la credința celor mai frumoase zile ale tale. A părăsi pe Dumnezeu înseamnă a te sdrobi, a te nimici. Nu știu voiu mai trăi mâne. Dar trebuie să aduc la cunoștința tuturor amicilor, că Lavedam nu cutează să moară ateul! Nu mă chinue frica de iad, ci gândul, că este Dumnezeu și e atât de departe de mine. Bucură-te suflete al meu, că ai ajuns ora, când poți rosti căzând în genunchi: „Cred într'unul Dumnezeu...“ Acest cuvânt e cântecul de dimineață al omenirii. Unde el nu e cunoscut, acolo va fi noapte eternă.“

După astfel de fenomene observate atât la luptătorii cu arma din tranșee, cât și la luptătorii spiritului cu condeii se va înțelege, pentru ce a reluat Franța, acum după războiu, legăturile rupte în 1905 cu scaunul apostolic al Romei trimițându-și ambasador la Vatican pe Loyseau. Gestul acesta al actualei republice franceze ne amintește gestul lui Napoleon I. dela începutul secolului trecut care, ajungând după consulatul întâiu la imperiu, a finut să reguleze și afacerile bisericesti atât de mult tulburate prin revoluția franceză, de aceea a inițiat încheierea unui concordat cu sfântul Scaun apostolic prin memorabilele cuvinte: „Pilda veacurilor și mintea sănătoasă ne spune, să ne întoarcem la Papa dela Romă pentru unificarea părerilor și pacificarea inimilor.“ Se va înțelege, pentru ce a intrat mareșalul Foch, generalissimul armatelor aliate, la Strassburg, mai întâiu în catedrală, unde, răspunzând cuvântării unui canonic al acelei biserici, a spus că toată lauda pentru învingerea strălucită a aliaților se cuvine singur numai Marelui Dumnezeu, care a dus la biruință cauza cea dreaptă. Se va înțelege, cum există în Franța de astăzi atâta interes și însuflețire pentru chestiunile religioase. Seminarele teologice nu pot cuprinde pe toți tinerii francezi cari doresc să între în viea Domnului ca lucrători harnici. O adevărată renaștere religioasă. În seminarul „Issy-les-Moulineaux“ din Paris, de pildă, numai în anul I și II de teologie sunt peste 200 de tineri din toată Franța, precum s'a văzut din o corespondență publicată în Nr. trecut. Nu e aceasta o adevărată renaștere religioasă?

Incheiem cu cuvintele caracteristice ale filosofului Bergson: „La tot cazul cred într'o regenerare morală a Franței și ceea ce îmi atrage atențiunea mai mult și mă umple de cele mai bune speranțe față de simptomele acestei regenerări e împrejurarea, că întorsătura aceasta norocoasă trebuie să o atribuem nu numai schimbării ideilor și idealelor, ci și puterii creatoare a voinței. Iar voința e expresiunea temperamentului, adică a părții care se schimbă mai greu în noi. Din punctul acesta de vedere evoluția tinerimei de astăzi o consider de ceva minune“.

De s'ar adevări și la noi aceste profetice cuvinte!

ION GEORGESCU.

Chestiunea manualelor teologice.

„Unirea“ s'a ocupat, nu de mult, în câțiva articoli de lipsa aproape totală de manuale pentru seminariile noastre teologice atrăgând atenția celor în drept asupra urmărilor grave ale acestei lipse atât pentru instrucția clerului tânăr cât și pentru administrația bisericească. Articollii aceia au avut darul de-a produce un efect diametral opus celui, care se intenționa prin scrierea și publicarea lor. În loc de-a da chestiunii toată importanța cuvenită, în loc de-a aprecia motivele, cari au determinat desvălirea acestui mare rău bisericesc și cultural, și intențiunile, cari erau celea mai curate, ce se pot închipui și celea mai desinteresate și în loc de-a discuta cu toată seriozitatea și obiectivitatea modalitățile unei îndreptări a situației actuale, mulți s'au supărat atribulindu-ne intențiuni, cari nu ne-au stăpânit și nu ne-au călăuzit nici odată în activitatea noastră publică.

Primirea, care s'a făcut acelor articoli, firește, nu ne-a umplut de mângăere, dar nici n'a fost în stare să ne descurajeze deși — pentruce nu am spune-o? — credeam, că acum, în situația de azi a Bisericii noastre sinceritatea opiniilor va avea altă primire. Ne-am înșelat și ne doare nu din motive personale ci din motive de ordin superior bisericesc. Suntem convinși că primul pas spre îndreptarea răului, este recunoașterea lui.

Pentru a convinge pe ori cine, despre caracterul insuportabil al actualei situații și despre piedica considerabilă care o pune în calea progresului instrucțiunii noastre teologice seminariale și despre relele, cari urmează din ea pentru cultura generală a clerului nostru, prezentăm cititorilor un tablou exact al manualelor de cari dispunem azi pentru învățământul seminarial și pentru desăvârșirea științifică a preoției din cura animarum.

Cărțile, din cari se face azi instrucția în seminarul nostru sunt:

1. Dr. Victor Smighelski, *Introducere în s. Scriptură a vechiului și noului Testament*. Blaj 1887. Exemplare sunt destule.

2. Dr. Alex. Grama, *Istoria universală a bisericii*. Blaj 1881. Sunt numai 10 exemplare.

3. Idem, *Istoria bisericii românești unite cu Roma*. Blaj 1884. Lucrare absolut învechită și azi fără nici o valoare. Abia mai sunt câteva exemplare.

4. Dr. Ioan Rațiu, *Instituțiunile dreptului bisericesc*. Blaj 1877. Mai sunt 25 exemplare.

5. Idem, *Prelecțiuni despre matrimoniu, impedimente etc.* Blaj 1875. Mai sunt 15 exemplare.

6. Idem, *Etica creștină*. Blaj 1873. Mai sunt 15 exemplare.

7. Dr. Vasile Suci, *Teologia dogmatică fundamentală*. Blaj 1907. Cu greu s'au putut câștiga 15 exemplare.

8. Idem, *Teologia dogmatică specială*. Blaj 1908. Exemplare se găsesc în număr suficient.

9. Dr. Is. Marcu, *Teologia pastorală*. Blaj 1902 și 1906. Exemplare se găsesc destule.

10. Dr. Alex. Nicolescu, *Teologia morală I*, Blaj 1918. Asemenea sunt exemplare destule.

11. Bojor—Papiu—Roșianu, *Tipic bisericesc*. Blaj 1914. Exemplare destule.

Manualele de sub Nr. 2—7 la librării nu se mai găsesc de mult și seminarul însuși dispune din ele, cum vedem, de un număr absolut nesuficient de exemplare.

Aceasta este întreagă comoara didactică-teologică a Bisericii noastre unite! Dintre cărțile acestea, unele — slabe și pentru timpul când s'au scris — sunt azi din punct de vedere științific un anahronism. Ele reprezintă starea științei

teologice din jumătatea primă a veacului trecut, în cea ce avea ea mai conservator, iar altele sunt total epuizate.

Lipsa aceasta de manuale este un chin și pentru profesori și pentru elevi. Este un chin pentru profesorii, cari din considerații pedagogice sunt siliți să macine atâtea manuale rele din toate punctele de vedere și ca limbă, și ca stil și ca ortografie și ca metod și și ca cuprins. Este apoi un chin să ști, că și din manualul rău abia sunt câteva exemplare, — trecute prin naufragiul usului de 20—30 sau chiar 40 de ani, în care fiecare generație a lăsat urme de sublinieri, de notițe, ide sfârticări etc. —, încât azi când avem clerici puțini au totuși 4—5 inși un exemplar. Ce va fi mâne când numărul lor va crește? Chinul elevilor îl cunosc toți câți au eșit în deceniul din urmă din seminar.

Însă primejdia cea mai mare n'o vedem pentru viața seminarială ci pentru viața din afară de seminar. În seminar oamenii se ajută cum pot. În viața preoțiască lucrurile merg mai greu. Să luăm numai un caz concret, care revine zilnic: clericul termină studiile seminariale, în câteva luni se căsătorește, capată o parohie și vine la chirotonire. Ce duce el cu sine în parohia lui, unde trăește izolat, fără colegi, fără profesori? Aproape nimic! Nu are un manual de drept — cel folosit în seminar rămâne acolo —, nu are o „Teologie morală“ complectă, nu are s. Scriptură, nu are un comentariu al Scripturii, nu are o istorie a bisericii lui, nu are o Apologetică — a I. P. S. Sale pâr. mitropolit e epuizată — nu are decât „Teologia pastorală“ a pâr. canonic Dr. Is. Marcu, o parte a „Teologiei morale“ și din hărnicia dd. Bojor—Papiu—Roșianu, un „Tipic bisericesc“.

Astfel tinărul nostru frate nu are de unde-și improspeta cunoștințele, cari nelmprospetate evaporează în scurt timp rămânând câteva impresii vagi și nelămurite. Și pe baza acestora și din acestea va trebui să predice să catechizeze, să rezolviască toate cazurile de drept canonic, de morală etc. cari se ivesc în decursul unei vieți preoțești.

Asta e realitatea. Este evident, că ea nu-i strălucită, nu-i ușoară și nu-i de invidiat. Și iarăș ea nu e în măsură a asigura preoțimei noastre un înalt grad de cultură teologică, cu toate avantajile cari ar urma din ea.

Cauzele, cari au determinat această situație deplorabilă sunt multe și variate. O analiză a tuturor acestor cauze ar

întrece cadrele unui mic articol de revistă și de-aceea vom semnala de-ocamdată numai câteva, cari ni se pare mai decisive.

1. *Feliul cum se recrutează profesorii pentru seminarile noastre.* În privința aceasta s'a săvârșit o greșală, după părerea noastră fundamentală, prin faptul, că nu s'au crescut oameni pregătiți *anume* pentru cadetra, care aveau s'o ocupe. Tinărul doctor în teologie, fără nici o considerație la aptitudinile și înclinările lui, a fost numit profesor pentru catedra, care era din întâmplare vacantă. Astfel s'a întâmplat, ca indivizi, cari aveau celea mai promițătoare aptitudini *dovedite* pentru o catedră au fost siliți să ocupe alta, pentru care nu aveau aceeaș însufleșire sau de multe ori nici una. Firește, că un astfel de om la o astfel de catedră nu putea produce opere de valoare științifică lipsindu-i pasiunea creatoare. Când s'a întâmplat însă, ca alegerea să fi fost, *din întâmplare*, fericită, ajungând profesorul la catedra pentru care se știe însufleși, s'au văzut imediat rezultatele. Acela a lucrat.

2. *Ingrămădirea profesorilor cu o mulțime de ocupații străine de catedra lor.* Se știe, că la seminarul nostru, de pildă, fiecare profesor mai are 8—10 oare de cateheză la liceul de băieți, sau de fete iar până în anul acesta și la școala normală. Apoi fiecare mai e membru în senatul scolastic, fisc consistorial, asesor la un for matrimonial sau la celalalt, asesor consistorial, tot atâtea ocupații cari îi răpesc timpul liber când ar putea face știință teologică.

3. *Salarizarea mai mult decât modestă,* din care profesorul abia-și putea procura celea strict necesare pentru viață și care-l făcea imposibil de-a ținea contactul cu știința teologică modernă apuseană. Nici unul nu-și poate permite luxul de-a abona revistele de specialitate străine, operele atât de multe științifice — din specialitatea lui — cari apar an de an și fără cunoașterea cărora nu se poate nici închipui scrierea unui manual de valoare și potrivit evoluției științifice moderne. Astfel și profesorul este silit să-și scoată întreagă știința din câteva manuale, de multe ori destul de vechi și acestea, și mai mari decât cel românesc pe care-l au în mână elevii. În privința aceasta s'ar putea spune multe lucruri dureroase, dar cred că ajunge.

Acestea sunt câteva din cauzele sărăciei noastre literare, care ne-au adus în situația de azi. Chestiunea ni-se pare destul de gravă, e vorba doară de lipsa unui element necesar

de cultură a preoțimei noastre întregi. De aceea am stăruit și aci asupra ei, deși nu ne mai facem nici o iluzie, că scrisul nostru ar putea aduce o îmbunătățire a situației. Am scris totuși șirele acestea pentru a ne împlini o datorință față de interesele Bisericii, pe care înțelegem s'o servim după cea mai bună conștiință a noastră, așa cum o putem. Durere, că de-ocamdată o putem servi numai în forma aceasta.

Dr. I. Volbură.

Insemnări.

Facultate teologică unită. (O problemă pentru sinoadele protopopeștil) În coloanele acestei reviste s'a mai atins de vre-o câteva ori chestiunea unei facultăți teologice unite. Mai pe urmă în legătură cu centralizarea seminarelor teologice. Și se va urgita și de aici înainte, fiindcă suntem convinși, că ea e o necesitate primordială atât pentru stat, cât și pentru biserică, ba chiar și pentru universitatea românească însăș.

Pentru stat, fiindcă nu e indiferent, unde, cum și din partea cui se face educația superioară a teologilor din zece eparhii catolice. Le înșirăm cu numele, pentrucă, poate nu sunt cunoscute tuturor aceste eparhii: întâiu sunt cele patru românești unite cu Roma: arhidieceza de Alba-Iulia și Făgăraș cu diecezele sufragane de Oradea-mare, Gherla și Lugoj, apoi arhiepiscopia catolică de București, episcopia catolică de Iași, căreia credem că vor aparține în viitor i ș cei vre-o 71.034 romano-catolici din Bucovina, în fine patru episcopii romano-catolice din Transilvania și părțile anexe (a Transilvaniei cu scaunul în Alba-Iulia, a Orăzii-mari, a Satului-mare și a Cenadului cu scaunul în Timișoara). Toți laolaltă aproape patru milioane de catolici.

Pentru păstorirea sufletească a acestor credincioși există mai multe seminarii eparhiale, care însă nu satisfac decât în parte indigențele lor sufletești. Precum în trecut, așa vor trimite și în viitor o seamă de clerici la studii mai înalte în străinătate. *E întrebare, că unde?*

Pentru statul maghiar n'a fost indiferent, că unde se făcea educația superioară a clericilor gr.-catolici din teritoriul său,

de aceea în 1870 a interzis Românilor și Rutenilor uniți din fosta Ungarie să mai cerceteze institutul S. Barbara din Viena, fiindcă nu aveã încredere în educația ce se făcea acolo, și i-a trimis pe toți în Seminarul Central din Budapesta, în speranța că ne va face pe toți o apă și un pământ.

Nici pentru statul român, credem că nu poate fi indiferent, unde se vor duce teologii romano-catolici să-și facă studiile mai înalte: la Budapesta, la Viena, la München ori aliea?

Și așa, parecă, se descoper unele comploturi și machinațiuni în contra noului stat român, dar apoi, dacă statul ar permite să se trimită tinerii catolici la studii în astfel de orașe, care, e de prevăzut, vor fi focarele treditel și ale planurilor păcătoase din viitor?!

Dar nu numai siguranța statului, ci și bunăstarea lui morală reclamă înființarea cât mai grabnică a unei facultăți teologice unite. Nicăiri nu se pot pregăti clericii noștri mai bine, ca aici acasă în solul sfânt al patriei, fiindcă nicăiri nu-ș pot câștiga înțuiția aceea adevărată a necesităților noastre spirituale, cum și-o pot câștiga la noi. — Cine să atragă atențiunea tinerilor clerici asupra „acelor puteri misterioase, care pot fi întârziate, dar nu zădărnice”, cum spunea M. Sa Regele în discursul rostit la inaugurarea universității din Cluj, dacă nu reprezentanții noștri cei mai autorizați? Și cine are mai multă cădere să diriguiească bine aceste „puteri misterioase”, dacă nu biserica românească unită cu Roma, care n'a avut un moment de șovăială în atitudinea ei națională și morală?

Credem că nu va fi nici un om cu mintea întreagă, care să tăgăduiească importanța deosebită, ce o are pentru stat întemeierea unei facultăți teologice unite.

Dar își are importanța ei această instituție superioară și pentru biserică: în deosebi pentru biserica unită. Această biserică poate pretinde, cu tot dreptul, o asemenea facultate, nu numai ca o recunoaștere a meritelor sale din trecut, pe care așa de minunat le-a reliefat A. S. R. Prințul Carol în neuitata sa cuvântare, rostită la consacrarea mitropolitului Vasile, ci și pentru că simte mai imperios, decât oricine, necesitatea ei.

Are atâtea forțe tinere, care sunt dornice de muncă, dar în lipsa unui teren de activitate corespunzător, sunt silite să-și

pulverizeze energiile în o mulțime de ocupațiuni mărunte, improprii naturii, pregătirii și preocupățiunilor lor.

Ce-ar putea face toate acestea, strânse într'un mănunchiu, printr'o cooperăție armonică!

Atunci chestiunea manualelor teologice și alte chestiuni ardente ar afla o rapidă și norocoasă soluțiune. Ș. a. m. d.

În fine, nu se poate contesta importanța unei asemenea facultăți nici pentru universitatea Insaș. Dacă e universitatea adevărată universitate, adică „omnium scientiarum universitas”, cum a spus și M. Sa Regele la Cluj, atunci credem că din această universitate nu poate lipsi știința cea mai universală, fiindcă îmbrățișează toate problemele transcendentele ale sufletului omenesc: cerul și pământul, viața aceasta și cea viitoare, pe Dumnezeu și pe om — teologia. Dar mai este ceva.

Biserica unită, aparținând Bisericii creștine universale, adică celei catolice, are drept să reclame o facultate la vre-o universitate românească și din motivul istoric, că instituția universităților europene, fiind o instituție medievală, este, ca atâtea altele, o creațiune a acestei biserici. Ar fi dureros, deci, dacă fiica de astăzi n'ar mai voi să-și recunoască mama de odinioară.

Dar nici închipul nu ne putem o situație ca aceasta!

De aceea atragem de acum atențiunea fraților preoți, să discute în sinoadele protopopești și această chestiune de cea mai mare importanță pentru biserica noastră și despre rezultatele consfăturii lor să binevoiască a aviză nu numai ordinarialele, ci și revista aceasta, care ține să fie expresiunea cea mai fidelă a tuturor preocupățiunilor superioare, care frământă biserica noastră.

I. Grec.

*

Muzica și credința. Din întâmplare mi-a căzut în mână Nr. 1. „Muzica”, revistă, ce apare lunar la București (Calea Victoriei 52), pentru cultura muzicală a țerii noastre, sub direcțiunea domnilor Maximilian Costin și Ion Nona Ottescu. Conține o sumă de articole și informații, care prin felul limpede și atrăgător cum sunt scrise, pot fi cu plăcere citite și de către nemuzicali, iar muzicalii vor putea avea bucurii superioare.

Noi ținem să însemnăm ceva din splendidul articol „Artă, cultură și credință” al d-lui director Maximilian Costin. Dupăce:

conștată, că de prezent ne aflăm într'o perioadă de tranziție; în știință fenomenele oculte, în artă și literatură impresionismul, simbolismul ultra-modernismul, futurismul, cubismul ș. a. sunt tot atâtea palide licăriri ale aurorei unei noi ere în evoluția inteligenței omenești, constată, că în muzică se observă o lamentabilă decădere față de trecut. Cauza? Sau mai bine zis cauzele? Iată, cum le înfățișează pe scurt d. Costin:

„Asemeni corpului, sufletul omeneșc, pentruca să se susție și să trăiască, are nevoie de hrană. Hrana sufletească este speranța, credința, idealul. Fără ideal, fără a dori, a crede ori a spera nimic, omul nu ar putea să trăiască, viața i-ar deveni monotonă și nesuferită.

Două mari curente de idei atăpănesc omenirea de astăzi: materialismul și spiritualismul. Amândouă au creiat întrebări fără răspuns în toate domeniile inteligenței... Ele au creiat însă două morale deosebite. Materialismul o morală egoistă, spiritualismul una altruistă...”

Ceva mai încolo zice:

„Efectele dezastruoase ale domniei materialismului le avem înaintea ochilor. Toate nobilele cuceriri ale științei, cuceriri menite să ușureze și să prelungească viața, au fost întrebuițate în scop de distrugere reciprocă. Cu toată superioritatea inteligenței omului s'ar părea că el a rămas cu acelaș fond sufletesc a omului primitiv supus instinctelor barbare. Sălbătăciile rășboiului ce ne fu dat să străbatem, au întrecut orice închipuire. Desnădejdea și tristeța au copleșit până și inimile cele mai optimiste.”

„Mai mult ca nici odată sufletul omeneșc se găsește astăzi în îndolală în privința drumului pe care să apuce.”

Iar la sfârșit, dupăce arată, că numai grație credinței ce au avut în divinitate, în frumosul artistic și în forțele proprii, au putut compune marii compozitori *Bach, Beethoven, Wagner* ș. a. capodoperele muzicale, pe care le-au compus, încheie cu aceste cuvinte, care am dori să fie o programă de viață nu numai pentru muzica, ci și pentru literatura și toate artele noastre:

„Nici cultură fără credință, nici credință fără cultură, ci prin cultură către credință.”

Cu Dumnezeu înainte!

Ion Georgescu.

De unde se recrutau cei dintâi elevi ai școlilor din Blaj? Vestitele școli blăjene, deschise la 1754 de milostivul și postelnicul vlădică Petru Pavel Aron de Bistra, au atras, din cel dintâi au chiar, o mulțime de elevi din toate părțile locuite de Români de sub stăpânirea ungurească. Vestea lor a străbătut departe și de aceea vedem adunați în Blajul foarte modest de-atunci tineri din Banat, de pe țăra Oltului, din Sălaj, Chioar și din Maramurășul lui Bogdan Vodă, dornici de învățatură și carte românească.

Din lista elevilor anului prim și al doilea al existenței acestor școli se pot scoate date interesante pentru a cunoaște regiunile luminate și încălzite de razele de lumină, cari se împrăștiau de-aici. Astfel găsim în anul școlastic 1754/5 alături de câțiva blăjeni, și pe Ioachim, feciorul popii din Moh (jud. Sibiiului), pe Gheorghe, fiu de țăran din Comana-de-jos (jud. Făgărașului), pe nobilul Nicolae Pop din Abrud, pe Pahomie Vancea din Văncești (Maramurăș), pe Ioan Pop, băiatul popii din Turda, — orașul acesta a fost dela început bine reprezentat —, Ioan Nemeș din Colțirea (distr. Chioarului), Teodor Dunaviczii din Durușai (tot acolo), Ioan Fărcaș din Kiod (?) jud. Solnocului de mijloc), Rudolf, fiul popii din Calbor (sc. Cincului mare) Ioan, fiul popii din Hodoș (jud. Trei-Scaunelor), Ioan Filimon din Silvaș (jud. Solnocului de mijloc). Majoritatea covârșitoare a elevilor o formau cei din județul Albei-de-jos.

În anul următor numărul elevilor veniți din depărtare e cu mult mai mare. Astfel găsim pe Pantelimon și Vasile Calbor din Turda, cari au venit în 6 Octomvrie 1756 și „au învățat Psaltirea deplin toată. Cântări au învățat cheruvicul, preceasna, și la învățătura creștinească capete 13“, iar al doilea „s'au apucat a învăța dela ceas deveati până ce au isprăvit ceaslovul și la Psaltire 4 catisme, cântări cheruvicul, preceasna, acsionul“. Găsim un Vasile și un Filip din Samislău (lângă Careii-mari), pe Gavrilă Crăciun și Nicolae Moldovan din Aiton (lângă Cluj), pe Gavrilă, din Covași (jud. Sălajului), Ioan Chivărăș din Silvaș (tot acolo), Gligor și Simion din Morlaca (jud. Clujului), Dumitru și Simion din Hordău (lângă Năsăud), pe „Iacoș“ dela Dobra (jud. Hunedoarei), pe Constantin și Vasile din Schiopi (jud. Turda-Arieș), Vasile din „Jorocuta“ (?) (Sălaj), Ion dela Supurul-de-jos (lângă Careii-mari), pe Simion Bănățeanul din Lugoj, Aleman din Rășinari, Simion din Gherla, Costea Macavei

din Câmpeni, pe Ștefan Vaida și pe Irimie din Glod (jud. Sălaj-Dobâca), Toader Cojocnea din Cojoenea, Onea Ion din Cornești, Ion dela Mediaș, Ștefan Munteanu din Sibiu, Toader Pop din „vidicul Chioarului”, din acelaș vidic erau Ion Mihalca și Simlon Pop, apoi pe Ion Șalomon din Geoagiu (jud. Hunedoarei), Miclea Costan și Ion Gâți din Copalnic (dist. Chioarului), Ion Fărăuși și Vasile Raț din Letca (acelaș district) și Ion Boer „dela Țara Oltului”.

Un bănațean, Dumitru Popovici, scria vlădicului Aaron: „Prealuminate și preasfințite Doamne, mie milostiv și stăpân. Cu umilință și cu smerenie la mila Măriei Tale căzând am alergat, văzând pe Măria Ta pe toți săracii cu milă socotind, rugându-mă pentru aceste lipse ca să Te milostivești smerenii mele, să mă miluești cu o păreche de cioareci și la seminarium să mă primești, fiindcă sunt foarte departe din țara Banatului și nici de-acasă am nădejde, că și maica mea se ține cu destulă sărăcie, ca prin mila cu mine un nevrednic făcută să se milostivească Mântuitorul a Te împărtăși vecinicilor sale bunătăți, fiindcă eu nu sunt vrednic a-Ți face Măriei Tale destul pentru atâta bine. Al Măriei Tale sufletesc și smerit fiu Dumitru Popovici”. Acesta mai are o petiție adresată lui Aaron. Bietul băiat fără tată era să vede de părerea, că cinere nu pierе și bate și ți-va deschide. Cealaltă petiție e mai scurtă și în ea nu mai cere cioareci ci scrie simplu și fără fraze: „Prealuminate și preasfințite Doamne Doamne Petre-Paule Aaron de Bistra, al nostru milostiv stăpân. Cu această plecată scrisoare cad la mila Măriei Tale, rugându-mă precum îți faci milă cu mulți de-i primești la mila Măriei Tale, întru acest chip me rog și eu Măriei Tale ca să-ți faci milă a me primi la seminarium Măriei Tale. Cu acestea rămău slugă plecată gata întru slujba Măriei Tale. Eu Dumitru Popovici din țara Banatului”. Un altul iarăș sărac și de departe scria lui Aaron: „Preasfințite și prea luminate Doamne, Doamne mie milostiv stăpân iproci. Viind și eu aici la scoalele Măriei Tale mi-a dat Dumnezeu gând și poftă spre învățatura letinească pentru care lipsă și fiindcă sunt și departe și-mi este cu anevoie a me putea chivernisi, cu mare umilință me rog Măriei Tale să Te milostivești a me primi și pe mine în numărul celorlalți în seminarium Măriei Tale. Al Măriei Tale mai mic și plecat în toată vremea și pururea rugător pentru Măria Ta Petruță Ionaș”.

O petiție, care i-a impus mult lui Aaron a fost următoarea a unui băiat din Tâlmăcel (jud. Sibiuului): „Preacinstite și mie cuvios patron părinte. De vreme ce am auzit în sfințele Scripturi cetindu-se că noi, cari suntem copii, să creștem în frica lui Dzeu, însă fiindcă noi fără îndreptarea și dirigerea celor mai înțelepți a ne face buni nu putem, pentru aceea năzuesc la mila Sfinției Tale, ca să Te milostivești de va fi cu putință a me primi și pe mine în numărul celorlalți seminariști ai Măriei Tale, ca învățând cele ce acum mi-s'ar cuveni să me învrednicesc și la cele mai mari învățături, prin cari să poți cunoaște legea lui Dumnezeu (pentru care sfârșit ne-a zidit Dzeu) și pentru Sfinția Ta să pociu ruga pe milostivul Dzeu ca împreună cu Dânsul să împărățești. Humillimus cliens Ioannes Telmecsely“. Scrisoarea i-a plăcut atât de mult lui Aaron încât a scris prefectului seminariului, A. Rednic, pe dosulei „si puer haec concepit, quod est difficile creditu, idemque et scripsit, sine dubio admittendus est“.

Elevii erau foarte diferiți cu vârstă. Alături de Gheorghe Raț din Blaj, care avea 14 ani, găsim pe feciorul de 18 ani al popii din Moh; pe Manase Pop de 20 de ani din Alămor într'o clasă cu copilașul de 13 ani Ioan Pop din Turda. Asemenea pe Ioan Benyei de 12 ani alături de Ioan Lupu de 19 ani sau pe flăcăul din Ciugud (lângă Alba-Iulia) Ioan Pop, care avea 20 de ani. Aceeaș vârstă o avea și Sava, feciorul popii din Rășinari, care era într'o clasă cu băiatul de 10 ani Ladislau Boer din Comana (jud. Făgărașului) și cu alt flăcău mai bătrân Mateiu Popovici din Crăciunel (lângă Blaj) care era de 21 de ani. Interesant e d. p. că între „*Minimi*“ — cum se numiau atunci —, găsim pe blăjenii Vasile Iminovici de 5 ani, Nicolae Benyei de 5 ani, Petru Paraleu de 4 ani, iar lângă ei pe Petru Cerbu din Alba-Iulia, care avea 18 ani!

Dr. Zenovie Păclișanu.

*

Ideea răscumpărării. 1. Creștinismul se numește religieuna răscumpărării. Se aseamănă, în privința aceasta, budhismului, care încă propune răscumpărare. Deși ideea răscumpărării e ideea centrală a ambelor religii, totuș, privite mai de aproape, acestea idel într'o religieune și în cealaltă se deosebesc foarte mult de olaltă.

2. Budhismul consideră *suferința* ca un rău în sine, de care omul trebuie să se mântuiască cu orice preț. Luptă

contra concupiscentei (poftei rele a trupului), dar numai fiindcă e izvor de suferințe. Momentul culpabilității omenești (vina) apoi cel religios, că adevăratul păcat e ruperea legăturii morale dintre om și Dumnezeu nu e de loc sau foarte puțin considerat în religiunea budhistă. — Creștinismul din contră vrea să ne mântuiască în rândul întâiu de *păcat*, fiindcă acesta este răul cel mai mare, din care provin toate celealalte și prin ștergerea păcatului cearcă să restabilească armonia dintre om și Dumnezeu. Nici mântuirea de suferință nu e uitată în creștinism; are însă un rol secundar, nu principal ca în budhism.

3. *Scopul răscumpărării în budhism are caracter negativ.* Scopul final al religiunii budhiste e *nirvana*, care în lumea cealaltă e încetarea oricărei ființe, anihilarea complectă, liniștea nimicniciei și a nimicirii totale, iar în lumea aceasta e, ca o treaptă pregătitoare pentru anihilarea din lumea cealaltă, încetarea oricărei dorințe și pofte omenești resignarea în pace a sufletului nostru. Fiindcă vieața, după concepția budhistă, e durere, durerea nu se poate curmă altfel decât prin încetarea (curmarea) oricărei vieți. — *Scopul răscumpărării în creștinism e, din contră, pozitiv.* Omul trebuie înălțat din păcat și din mizerie la o vieață sfântă, demnă de un fiu adoptiv alui Dumnezeu în lumea aceasta și de unirea desăvârșită cu El, prin vederea față la față, în lumea cealaltă.

4. Fiind scopul răscumpărării diferit în creștinism și în budhism, diferite sunt și mijloacele pentru ajungerea lui. Ambele religiuni pretind ascenă. Dar fiecare altfel. Asceza budhistă pretinde, sau cel puțin trebuie să pretindă, dacă vrea să fie consecventă, mortificarea întregii noastre ființe omenești, renunțarea la orice dorință și aspirațiune. — Asceza creștină înfrână numai poftea trupului și instinctele inferioare (supărba, avariția etc.) nu însă și cele superioare (de ex. dorul de-a-și îmbogăți mintea cu știință și voința cu virtuți cât de alese). Creștinismul nu e, prin urmare anihilarea și tăgăduirea vieții și a existenței omenești, ci afirmarea și purificarea ei.

5. O deosebire fundamentală între budhism și creștinism e apoi, că religiunea budhistă propune *autosoteria*, pe când cea creștină învață *eterosoteria*. Budhismul învață că omul se mântuește (ajunge în nirvana) prin sine însuș, și numai prin sine însuș, pe când creștinismul, deși pretinde și cooperarea

omului, zice că mântuirea se datorește, în rândul întâiu, mijlocirii Domnului Hristos, Răscumpărătorul neamului omenesc. Asta este eterosoteria, sau mântuirea prin altul.

6. Fiind deosebiri atât de esențiale între răscumpărarea budhistă și cea creștină, nu poate fi vorbă de o înrudire și cu atât mai puțin de un împrumut de idei între creștinism și budhism.

I. Georgescu.

*

Ce erau pominoacele? Preoți bătrâni, cu bărbile și plețele albe, mai păstrează cuvântul acesta ca pe-o duioasă amintire a unor vremi de mult dispărute. Dintre cei mai tineri pușini vor fi auzit de el. Azi arhieriei nu mai trăiesc din pominoace ci din alte isvoare de venit.

Pominoacele erau „lecticalul” vlădicesc. O definiție bună a lor ne-o dă un om, care le-a cunoscut și anume vlădica Atanasie Rednic. În 12 Ianuarie 1767 Rednic scrie Tesaurariatului ardelean, că fiind școlile blăjene într'o stare foarte rea, e necesară o reparare radicală a lor. Pentru acoperirea cheltuelilor de reparare face propunerea, ca împărăteasa Maria Teresia să reintroducă vechile pominoace, despre cari scrie: „pominok... in tribus ut plurimum marianis, duabus tritici et quatuor avenae metretis, uti fertur, consistens, quas unus quisque pagus ex antiquissimo usu annuatim hic suis episcopis et ex ipsorum indultu subinde aliis quoque subordinatis ministris ecclesiasticis usque ad pie defuncti tempora praestabat”. Va se zică, pominoac se numia dajdea de trei mariași, două ferdele de grâu și trei de ovăs, pe cari fiecare sat trebuia să le dea anual episcopului. (z. p.)

Cuvinte alese.

— *Cu cât avanseș mai mult în viață, cu cât mă amestec mai mult printre oameni și în lupte, cu atât îmi dau mai bine seama, că în primul rând este bunătatea, generositatea, drumul drept, flacăra și numai în al doilea rând vine bunul simț, rațiunea, judecata.*

Paul Deschanel.

Rubrică pastorală.

Automobile în serviciul pastoral. Socotind principiile materialiste, a căror propovăduitori se nisuiesc a le lăți prin înșelăciune, prin amenințări și prin terorism, folosindu-se de neexperiența, neștiința și slăbiciunea publicului mare, socotind pretensiunile exagerate și nemulțumirile oamenilor, socotind mulțimea morburilor morale și fizice, cari se propagă cu neînchipuită putere și socotind greutateile și mizeriile unui început de stat cu mulți slujbași nepricepuți, ori venali, ori cu sentimente antipatriotice: ne umple mirarea și durerea, pentru ce nu se cutrieră satele noastre de apostoli luminați și înflăcărați, cari să predice pacea bunăînțelegerea, iubirea între oameni și mai ales răbdarea.

Înainte, când ne apăram ființa națională împotriva unui singur dușman, se țineau misiuni sacre poporale, exerciții spirituale pentru întărirea în luptă a conducătorilor, se luera din respecturi la înființarea de reuniuni sub scutul bisecicii, ca în acelea să se formeze apostoli ai virtuții, se aranjau cursuri pentru analfabeți se țineau prelegeri poporale, se imprăștiau broșuri, în cari se arăta frumșeța și importanța științei scris-cetitului, a muncii, a cruțării, a cumpătului ș. a. Acum, când se pare, că întreg edificiul social se clatină, părăie și e amenințat cu cutropire, au dispărut toate mijloacele de propagandă folosite în trecut și nu s'a aflat, nici se întrebuințează nici un alt mijloc pentru sanarea relelor, cari zilnic se sporesc și zilnic se măresc în toate locurile, ales în satele fără preoți și fără învățători.

În fața situației îngrijorătoare — se pare — toți stăm înlemniți, ori indiferenți, ori neputincioși, scuzându-ne ori cu greutatele comunicației, ori accentuând, că nu-i de tempore o mișcare pentru împiedecarea și curmarea relelor, ori că n'avem chiemare și o strictă datorie morală. Noi credem, că scuzele ultime le poate invoca numai acela, care n'are intuiția limpede a adevăratei situații ori nu poate vedea clar în sufletul său. Greutăți de comunicație sunt și încă prea suat. Dar aici s'ar putea ajuta, dacă statul ar da fiecărui episcop câte un automobil împreună cu toate spesele, ce le reclamă uzul unui atare vehicul, natural cu condițiunea ca să-l întrebuințeze numai și numai pentru propagandă religioasă-morală în eparhie. Dacă

un prefect, ori un comisar de alimentație, ori un șef de siguranță are automobil și dacă un alt slujbaș mai înalt de stat și până la oficiu întrebuițează automobil, ce nu reprobăm, cu atât mai vârtos ar trebui să se pună automobile la dispoziția Ordinariatelor episcopoești, ca să poată face o largă și grabnică propagandă în interesul religioso-moral al credincioșilor, care privește statul tot așa de mult ca și biserica, fiindcă nu-i de ajuns să dai poporului pământ și bila de votare, ci e necesar, ales acum, să-i arunci sămânța cea mai curată și în inimă. (Senior.)

CRONICĂ.

Pro domo. Cu numărul acesta „Cultura Creștină” intră cu puteri nouă în anul IX al existenței sale. Desființându-se comitetul cel vechiu al revistei, compus din câțiva oameni de inimă, s'a format noul comitet de editare și de redactare pe baze cu mult mai largi și — să sperăm — mai trainice. „Cultura Creștină” nu mai e organul de publicitate al câtorva profesori de teologie, ci al tuturor clericilor români cu simț și pricepere pentru problemele științei și vieții bisericești. Precum se poate convinge oricine, citind registrul membrilor din comitet, numărăm elemente valoroase din întreaga provincia noastră mitropolitană, ba chiar și afară de granițele ei actuale, din teritoriul vechiului regat. Și registrul încă nu e încheiat. Actualul comitet va primi, cu dragă inimă, în mijlocul său și în viitor pe toți aceia, cari ar voi și ar putea să ne dea sprijinul de lipsă la înfăptuirea idealului, ce-l urmărim.

„Cultura Creștină”, prin gruparea în jurul său a unor forțe din ce în ce mai viguroase și mai numeroase, vrea să devină un organ de publicitate independent, care să represinte și apere, cu intransi-

gență, interesele superioare ale bisericii noastre, față de ori și cine.

Privind cu mângâiere la trecut, caută cu nădejde în viitor.

„Cultura Creștină“

Inaugurarea universității din Cluj. Duminică și Luni, în 1 și 2 Februar a. c. au avut loc marile serbări, împreunate cu inaugurarea solemnă a universității din Cluj. Au luat parte MM. LL. Regele și Regina cu familia regală și A. S. Prințul Carol, reprezentanții marilor puteri străine (Statele Unite Nord-Americane, Franța, Anglia, Italia, Spania, Olanda, Polonia, Cehoslovacia, Iugoslavia, Grecia) apoi reprezentanții universităților române și străine (Paris, Lyon și Strassburg), II. PP. SS. Mitropoliții Cristea și Suciuc cu episcopii, delegațiile parlamentare, delegațiile diferitelor institute de învățământ și culturale etc. (Seminarul teologic din Blaj încă și-a avut reprezentantul său).

Mai remarcabil a fost discursul și gestul M. S. Regelui. După o splendidă apologie și apoteoză a trecutului nostru cultural, plin de suferințe, fixează în cuvinte magistrale rostul universității în viața națiunii, zicând: „Cuvântul universitate: Omnium scientiarum universitas ne spune menirea ei. Imbrățișând tot domeniul gândirii la ea, ca la un izvor nesecat, aleargă tineretul studios ca să-și potoliască setea de lumină și știință, și cu cât se va ridica mai sus pe aripile luminoase ale cugetării cu atât mai bogat, mai limpede și mai binefăcător va curge acest izvor.

Astfel apare în viața statului universitatea în puterea rolului ei atât de înalt, atât de nobil, nu de a scoate un număr cât mai mare de titrați, nu cantitatea ci calitatea e factorul important de-a forma generații de oameni de caracter, însuflețiți de vederi largi, pătrunși de iubire de patrie și de dragoste de învățătură și de muncă, dornici de a-și pune energia și capitalul lor de știință în slujba acestei țări“. — Frumoasele cuvinte au fost însoțite și de fapte frumoase. Primind M. Sa să fie nașul tinerei universități, i-a făcut un dar de 400.000 Lei, fundație, din a căror dobândă să se înființeze un institut pentru studiul istoriei române, atât de vitreg tratat sub stăpânirea trecută.

Dintre celelalte remarcăm cu deosebire salutul fraților latini. *Cambon*, însărcinatul de afaceri al Franței în România aduce salutul întregii lumi intelectuale franceze, care se asociază la victoria intelectuală a Românilor asupra culturii germane și spune, că între aceste două țări s'a cimentat o uniune indestructibilă prin sângele francez vărsat în România de ofițerii generalului Berthelot.

Ministrul Italiei, *Franklin Martin* a adus nu numai salutul Romei, al scumpei noastre mame și al întregii Italie unite, ci și al novelor provincii Trento și Trieste, care, după aceleași suferințe, cași ale noastre ale Transilvănenilor, acum sunt restituite Patriei italiene, precum nobilul Ardeal a fost restituit Patriei române.

Făcând apoi apologia operelor păcii (a științei și culturii) a încheiat prin urarea, ca noua universitate să contribuie „la înverzirea acestei viguroase crengi a vechiului stejar roman, arătând astfel, că rassa noastră latină, antică prin gloria sa, va rămâne veșnic tânără“.

Foarte avântat și însuflețit a fost salutul Spaniei, adus de reprezentantul ei, d. *Ramon de Basterra*. În lume două țări pot afirma cu tărie, a spus D-Sa, „Traian este al nostru“. Spania și Dacia. Brațul său puternic ne unește încă și astăzi. Amintind apoi că, după războaiele victorioase contra Dacilor, când a voit să-și serbeze întrarea triumfală în Roma, patria comunității noastre sufletești, Traian și-a așteptat mama, să vină din Spania, și să asiste la învingerea fiului ei. „Prin ea Spania a asistat la nașterea voastră“, zice d. Basterra atât de mult semnificativ. Iar prin faptul că a vorbit și de ceilalți Traiani ai Spaniei, cari au întemeiat „America Latină“, D-Sa ne-a sugerat nu numai grandiositatea extensiunii, ci ne-a insuflat și o încredere nemărginită în viitorul rasei noastre latine.

Foarte frumos a fost și salutul universităților din Lyon și Strassburg. Aceasta din urmă a accentuat nu numai originea romană comună (*Argentoratum* era Strassburgul, iar Napoca era Clujul), ci și comunitatea suferințelor, iar cea din Paris (*Sorbonne*) a declarat, că va fi totdeauna fericită de a conlucra prin schimburi de profesori și studenți la mărirea și expansiunea civilizației latine.

Dintre celelalte cuvântări, mai remarcăm pe a d-lui *N. Iorga*, reprezentantul Academiei Române, care și-a adus

aminte de „umilii călugări și preoții de sat, cari au mers cei dintâi pe via sacră a ideii, *Samuile Klein*, copil naiv al Sadului, *George Șincai*, boerul de Făgăraș, sumeț în opincile tale, aspru talmăcitor de mărturii grele pentru cinstea și dreptul neamului, *Petru Maior*, chibzuit muntean din Carpații Răsăriteni, voi și toți cei cu voi și după voi, voi toți cei ca voi, înfățișători smeriți, harnici și credincioși, săraci ca pustaiicii și răbdători ca mucenicii, curați ca sfinții în devotamentul vostru, voi ați clădit, în veac după moartea voastră și acest așezământ“. În consecință avertizează: „Universitate din Cluj, obște a dragostei de adevăr, fii credincioasă testamentului lor“.

Seara la teatru a fost reprezentația „Poemul Unirii“ de *Z. Bârșan* și un splendid conduct etnografic, aranjat de *Tiberiu Brediceanu* cu scopul de a arăta reprezentanților străinătății comorile neseceate ale muzicii și dansului nostru național. Suntem informați că spectacolul acesta a plăcut atât de mult, încât ultimii cari încetau cu aplausele erau reprezentanții străinătății.

Cu tot dreptul se numără, deci, aceste serbări între marile serbări naționale. (ig.)

Ciocoism. Sdrobirea lanșurilor, cari ne-au ținut într'ocumplită robie trupească și sufletească de-o mie de ani, ne-a dat, pe lângă libertatea de-a ne desfășura desăvârșindu-le toate însușirile bune ale rasei noastre, și puțința de-a ne manifesta anumite aptitudini de barbarie primitivă cari, din cauză sărăciei și a împrejurărilor modeste ale vieții noastre trecute, ne zăceau în ascunzișurile tainice ale sufletului și ființei noastre. Gândiți-vă d. p. la făcomia nebună, cu cari s'au aruncat oamenii noștri în goana hămesită după câștiguri mari, ieftine și grabnice, la numărul mare al comisarilor de alimentație, și a altor slujbași mari și mici ai statului, cari au venit în conflict cu codul penal din cauză iubirei nepotolite de... bancnote (argint nu mai estel).

Dar, fără indoială, cea mai desgustătoare patimă națională, ridicată la suprafață de libertatea deplină, în care ne lefăim de-un an de zile este *Ciocoismul*. Modești advocați de provincie cu familie grea și cu venite puține, cari locuiau cinstit și bine și cuviincios în trei camere — iarna când erau lemnele scumpe se mulțumiau și cu două — azi ajunși în urma *norocului, a întâmplărei sau* — presupunem numai — a

legăturilor cu alți favoriți ai norocului și întâmplărei, ocupă 15—16 camere luxuos mobilate, cu balcoane și flori exotice. Aceiași oameni, cari înainte cu un an și jumătate făceau zilnic pe jos drumul de-o jumătate de ceas de-acasă până la tribunal, și altă jumătate de ceas dela tribunal acasă, azi nu știu merge pe jos zece minute. Cine a asistat astă vară la ședințele Marelui Sfat, a putut vedea în fiecare zi înaintea palatului județean, unde se țineau ședințele, o mulțime de automobile, cari așteptau pe domnii miniștri, deși unii din ei locuiau la distanțe de câteva sute de pași.

Intr'o după amiază de Iulie, 1919, eram pe peronul gării din Sibiiu. Aci am fost martorul următoarei scene pe care-o redau fidel. Doi înalți funcționari de stat la acelaș resort călătoriau cătră Cluj. Unul era cu nevasta, celalalt ducea vre-o patru milioane de lei, bani oficioși. Cel dintâi avea *vagon-salon*, celalalt nu avea nici unde-și așeza bastonul, căci pe tren era o îmbulzeală extraordinară. Și bietul om avea la el patru milioane lei, bani oficioși, pe cari trebuia să-i grijască, ca lumina ochilor. Spune șefului — și el era șef dar mai mic — „uite, dragă nu găsesc nicăiri loc și chiar de-a-și găsi unul undeva, mă tem să călătoresc în înghesuiala asta; ști ce duc și mă tem. Banu-i ochiul dracului. Suma e mare și nu îndrăsnesc...” Șeful cel mai mare umblă dela vagon la vagon, să vadă nu ar putea face cu *autoritatea* lui ceva. Nu se putea. Atunci se îndreaptă cătră cel cu banii: „Ei, vei sta până mâne, vei găsi poate atunci un compartiment ca să poți călători singur în siguranță”. Șeful cel mic: „Uite dragă, îmi vine foarte greu să mai pierd o zi; am pierdut destule până am putut ridica banii”. Șeful cel mare prinzându-și nevasta de braț: „Ce să faci? E cu neputință să găsești loc în îmbulzeala asta”. Și șeful urcă mândru, triumfător în vagonul-salon în care călătoria *numai* cu nevasta, iar celalalt se închină respectuos, ia lada cu banii și se reîntoarce în oraș..

Tot în Sibiiu. Mă plimbam cu un prietin, din Praga, pe strada Cisnădiei. Pe lângă noi trece un automobil cu viteză nebună. Se oprește înaintea unei prăvălii cunoscute. Când ajungem în dreptul lui, iasă din prăvălie o femeie, urcă în el și chauffeur-ul mână cu aceeaș viteză. Cine-i doamna asta, întreabă prietinul? Bucătăreasa dōmnului șef de resort X. Acum face cumpărăturile pentru bucătărie, răspund eu. Prietinul: „este automobilul stăpănu-său?” Răspund: „nu, e al

resortului". Prietinel se uită mirat apoi cu un desgust vădit — era român — adaugă: „Dacă un ministru ceh și-ar plimba — nu bucătăreasa, ci copiii în automobilul statului, în văzul publicului, acela în decurs de 24 de oare ar fi făcut imposibil“.

Era în primăvara anului trecut. Un șef de resort venia cu trenul personal dela Cluj către Sibiiu. Eram și eu în tren. Imbulzeală ca totdeauna. În schimb aveam o întârziere de abia 20 minute. Lucru mare pentru vremile acelea și și mai mare azi. La o gară trenul se oprește ca de obicei. Trec 10 minute, trec 15, 20 și trenul nu pleacă. Călătorii își pierd răbdarea pentrucă în gara aceea trenul se opria abia pe 5 minute. Oamenii încep a se da jos să-și desmorțiască oasele. Mă dau și eu. Atunci aflu secretul. Domnul șef de resort, care, în lipsa mare de vagoane de transport, și-a dus cu el și automobilul, voia să facă o plimbare prin oraș cu simpatica mașină. Și a și făcut-o! Trenul a trebuit să stea în gară până când a putut fi dat jos automobilul, până și-a terminat d. șef plimbarea și până și-a încărcat mașina iarăș în vagon. Am așteptat aducând imnuri... satanice democrației române. Atunci mi-a venit în minte tãmbălăul, pe care l-a făcut presa ungurească din Budapesta, când trenul accelerat a așteptat într'o gară câteva minute mai mult sosirea lui Tisza, ministrul președinte pe acelea vremuri al Ungariei.

Sau un alt caz mai recent. În 14 Ianuarie a avut loc în Blaj consacrarea mitropolitului Vasile. Am mers să asist și eu la actul acesta sărbătoresc. Nu fusesem de mult în Blaj și voiam să mă folosesc de ocazie. Ce-am constatat cu prilejul acela m'a pus pe gânduri. Cum știți, a luat parte lume multă oficială. Asta a fost frumos; așa se cuvenia. Dar nu înțeleg ce rost avea, ca fiecare șef de resort și atâția prefecti pe cari trenul îi ducea până *acasă* să poarte după ei numărul acela mare de automobile, ocupând fiecare câte-un vagon acum când toată viața noastră economică tãngește din lipsa de vagoane și cărbuni.

Lordul Curzon, viceregele Indiei, a fost pedepsit zilele trecute de poliția engleză cu 200 lire șterline, pentrucă automobilul său a circulat cu prea mare viteză. Poliția și-a motivat procedeul zicând, că lordul e o personalitate de seamă și deci trebuie să premergeă cu exemplu bun cetățenilor. În legătură cu cazul acesta, care face cea mai mare onoare spiritului public englezesc un redactor al „Patriei“ scrie:

„Intr'una din serile trecute, pe o megură de abia puteai zări la câțiva pași, un automobil venea cu viteză nebună pe strada cea mai frecventată a orașului. La o încrucișare de drumuri era cât pe aci să calce o biată femeie, care nu-i prinsese de veste că vine. M'am adresat plin de indignare polițistului, care privea nepăsător dela distanță și l-am provocat să tragă la răspundere pe domnul din automobil, care precum se vede nu știe, că-i interzis, să circule seara cu farurile stinse și cu prea mare viteză.

„Ba, să mă ferească Dumnezeu, Domnule“ — mi-a răspuns jandarmul — „nu mai fac eu prostia asta cât trăiesc, că deunăzi am oprit automobilul dlui ministru X. (în realitate dl X nu era ministru, N. R.) și mi-am aflat beleaua“.

Am rămas locului zăpăcit de mărturisirea polițistului, care făcând un gest disperat cu mâna, ș'a văzut posomorît de drum.

Desmetecindu-mă și făcându-mi reflecțiile, am ajuns la concluzia, că noi, cei cari obișnuim să umblăm pe jos, ar fi consult sau să emigrăm în Englitera, sau dacă aceasta nu ni se poate, atunci n'avem încotro, decât să ne facem testamentul când ieșim din casă“.

Lăsați domnilor șefi și subșefi și vicesubșefi și prefecți și subprefecți obiceiurile acestea de pe vremea lui Caragea-Vodă! D-Voastră nu ați venit din suburbea Constantinopolului ci de aci dintre noi, cari știm ce sunteți, cine sunteți și de unde ați pornit ca să cuceriți nemurirea cu ... *Ford-ull* Ciocoismul nu e de noi, popor sărac și începător. Nu-s vagoane să ducă pâne flămânzilor și lemne, celor cari degeră de frig, și cărbuni fabricilor și nu e petrol, să-și lumineze săracul mămăliga și ceapa în serile de iarnă și D-Voastră pretutindeni sunteți întovărășiți de vagoane, de automobile cu benzină scumpă, ca de umbră, în vremuri, când mașinile de îmblătit nu pot îmblăti și morile nu pot macina din lipsa de benzină. Pe Apponyi, pe Tisza i-am văzut umblând pe jos și în tranvaie modeste; în tranvai și pe jos i-am văzut și pe conții Berchtold și Czernin și tot pe jos l-am văzut purtându-și povoara bătrânețelor pe rue Rivoli pe Clemenceau, care deși nu era atunci șef de resort, dar totuși era *cineva*... (iv.)

Cine dă s. Scriptură poporului nostru? Bătrânii aveau, pe vremuri, o splendidă traducere a s. Scripturi făcută de ieromonahul blăjan Samoilă Micu-Klein. Cartea era mare și costa 10 zloți. Acum nici pe asta n'o mai avem. Cipariu a tradus și el — un excelent *orientalist*, a cărui faimă și în privința asta străbătuse departe în Apus — întreagă s. Scriptura în românește. Manuscriptul îl avem și azi și el n'a putut vedea lumina tiparului. A muncit apoi o viteză întreagă, dându-ne o traducere a Scripturii cu note bogate — poate prea bogate — regretatul canonic blăjan Victor Smigelschi. Nici aceasta nu s'a putut tipări și manuscriptul, admirabil scris, e la fratele răposatului. Așa stăm noi, uniții. Frații neuniți stau ceva mai binișor. Au traduceri și ediții relativ multe, dar nu pentru popor. Acesta și acum citește Biblia, pe care i-o dau străinii mai bogați și, mai ales, mai practici.

Iată ce scrie arhimandritul S(criban?) sub titlul „*Societatea biblică britanică în România*” în numărul dela 2 Februarie al „Universului“:

„Dela începutul activității sale în România, *Societatea Biblică Britanică* a răspândit la noi 1.200.000 de exemplare de Biblie, sau bucăți din ea în limba românească. În această privință, stăm pe aceeași linie cu ce s'a făcut pentru Sârbi și Croați, cărora li-s'au dat 1.280.000 de exemplare în limba lor. Ungurilor li-s'au procurat 3.000.000, iar Bulgarilor mai puțin: 850.000. Până acum nu ne putem lăuda însă cu calitatea operei făcute printre noi. În această privință, Sârbii sunt mult înaintea noastră. Edițiunea Scripturii sârbești, publicată de Soc. Britanică, e privită ca o podoabă de limbă. Iată ce cetim în această privință într'un raport popular al Societății Britanice: „Un distins funcționar sârb a spus de curând în Londra, că Biblia sârbească e cea mai însemnată operă literară în limba lor, și că e singura carte, care se găsește într'un mare număr de case din Sârbia. El adaugă că gramaticile sârbești citează din Biblie exemplele necesare pentru a lămuri o construcțiune gramaticală și că Societatea Biblică a fost unealta cea mai însemnată pentru a se ajunge la aceste rezultate în Sârbia. Sunt 70 de ani de când Societatea a făcut mari cheltuieli pentru traducerea și tipărirea Bibliei sârbești întrebuințate azi. Acum suntem în comunicare cu Arhiepiscopul din Belgrad, pentru o nouă revizuire a ei, și în acest scop Societatea a destinat un fond de 1000 de lire sterline”.

Societatea Biblică Britanică se lăuda cu succesele ei în România în anii trecuți. Raportul din 1913 spune, că pe când în 1902 s'au răspândit numai 8.054 de exemplare biblice, în 1912—13 (din luna Mai la celalalt Mai) s'au suit la 34.884. Tot acolo spune, că nicăiri munca de răspândire a Bibliei nu e mai plină de nădejdi ca în România și că Societatea nu întâmpină nicăiri mai puțină opozițiune ca la noi. „Autoritățile civile ne fac toate ușurințele și din nou trebuia să mărturisim tributul nostru de recunoștință pentru atitudinea în general prietinoasă a clerului românesc ortodox”.

Nu tot așa de veselă e Soc. Biblică pentru activitatea din timpul războiului. Ea spune, că „în timpul războiului, nicăiri activitatea biblică n'a fost atât de slabă, în toată Europa centrală, ca în România”. Cauza este, că Bibliile noastre românești se găseau în depozite la Budapesta, și guvernul unguresc făcea greutăți pentru aducerea lor în România.

Când armatele noastre au ajuns la Budapesta, Soc. Biblică a mai găsit acolo 3000 de Biblii.

România depindea înainte de război de sucursala din Berlin. Acum depindem direct de Londra. Societatea își propune o mare activitate după război în Europa centrală. Pentru România, ea este în tratative cu Episcopul Nicodem dela Huși, care a tradus toată Biblia din rusește și alte edițiuni. Ea va apărea pe cheltuiala Societății Britanice și în limba noastră.” (zp.)

Cărți, reviste, ziare.

Dr. Alexandru Ciplea, Mica Biblie sau Istoria descoperirii dumnezeiești. Partea primă: Legea veche. Manual pentru școlile secundare cu hartă și ilustrații. Blaj 1919. Format 8° pagini 159. Prețul ?

Cetitorii mai vechi ai acestei reviste își vor aduce aminte, cât și cum s'a discutat, în coloanele ei, pentru unificarea și modificarea programei învățământului religios din școlile noastre secundare, până ce am ajuns la programa fixată și de conferența noastră episcopoească, care e cea următoare: Pentru clasa I. a școlilor secundare e *Catehismul catolic*, identic, ca terminologie, și în cea mai mare parte, și ca cuprins, cu cel din școala primară. Pentru clasa II. e prescrisă *Istoria biblică*

a Vechiului Testament. Pentru clasa III. *Istoria biblică a Noului Testament.* Pentru cl. IV. *Liturgică.* Pentru cl. V. *Dogmatică.* Pentru cl. VI. *Etică.* Pentru cl. VII. *Istoria bisericească și Elemente de drept canonic.* Pentru cl. VIII. *Apologia religiei creștine.*

Dat fiind și numărul orelor, s'a elaborat programa și după lecții și acum, iată, ne aflăm cu un pas mai departe: rând pe rând se tipăresc și manualele corespunzătoare programei celei nouă de învățământ religios.

Prima carte, lucrată conform postulatelor acestei nouă programe, a fost *Catehismul catolic* al părintelui *Dr. Alexandru Rusu*, introdus ca manual școlar încă din anul trecut în aproape toate școlile secundare.

A doua e cea de față, elaborată de profesorul de religie al liceului grănițeresc din Năsăud, d. *dr. Alexandru Ciplea*, membru și în comitetul revistei noastre, care, precum au putut observa și cititorii noștri din discuțiile catehetice urmate în această revistă, a avut mai multă cădere să ne dea manualul dorit de Istorie biblică.

Și ni l-a dat.

În cele 159 de pagini, culese cu adevărată artă din partea tipografiei noastre seminariale din Blaj, autorul a condensat tot ce trebuie să știe un elev silitor, ba chiar și un creștin cu trageră de inimă pentru istoria revelațiunii divine din acest domeniu la noi atât de neglijat. Poate că, în câte un loc a îmbrățișat și prea mult material. Dar nu strică. „Melius est abundare, quam deficere“, ziceau străbunii. Mai bine să prisosească, decât să lipsească. Dacă e prea mult, profesorul poate omite ce i-se pare de prisos, luând numai strictul necesar în clasă și recomandând restul de lectură privată.

De altfel utilizarea lucrării de față, ca manual școlar, o facilitează mult și împrejurarea, că notițele și altfel de însemnări sunt culese cu litere mărunte („petit“), încât oricine poate vedea dintr'o privire, ce e textul și ce e explicarea.

Și mai are un avantaj.

Fiecare paragraf, menit să fie o lecțiune (cu totul sunt 51 §) e subîmpărțit în mai multe puncte, încât povestirea poate fi legată ușor și de acestea puncte.

Și fiindcă autorul povestește aproape pretutindeni cu cuvintele Scripturii, cartea e de fapt o mică biblie, care poate suplini în casele noastre creștinești lipsa bibliei celei mari,

adecă edițiunea cea mare cu note a Sfintei Scripturi, pe care atât de mult o așteptăm.

Mai notăm, că textul e înviorat ici-colo și de unele chipuri bine alese, cari contribue nu numai la ilustrarea și facilitarea înțelegerii textului, ci și la educația artistică a tinerimei noastre. Așa e îndată la început pe pagina 3 chipul lui Moisi după nemuritorul Michel—Angelo și altele. Cateheții noștri cari vor propune biblia pe baza acestui manual, vor face, de sigur, mai multe observații, de care autorul va putea eventual să profite la o nouă edițiune.

Când recomandăm, prin urmare, cu toată căldura cititorilor noștri această lucrare, atragem totodată atenția că autorul are gata și partea a doua a lucrării: Legea Nouă, care nu peste mult va fi dată la tipar.

Remâne, deci, să se elaboreze și editeze cât mai neamănat și celelalte manuale școlare, cari lipsesc. Precum suntem informați, Liturgica o va scrie d. dr. Nicolae Brinzeu, Dogmatica d. dr. Augustin Tatar, Istoria bisericească și elementele dreptului canonic d. dr. Ion Georgescu, iar Apologia religiunii creștine d. dr. Tit Malaiu.

De le-am putea înregistra și acestea cât mai curând la rubrica nouățărilor literare! (ig.)

*

Dr. Zenovie Pâclișanu, Vechile mănăstiri românești din Ardeal. Reproducere din „Cultura Creștină“. Blaj 1919. Format 8° mare, pagini 23. Prețul 2 cor.

A remarcă scrisul d-lui Pâclișanu înaintea cititorilor acestei reviste, e a duce lemne în pădure.

De aceea nici nu-l remarcăm. Atât îl presupunem de cunoscut și apreciat.

Inregistram numai următoarea apreciere justă a ziarului „Patria“, Cluj 9 Februarie 1920:

Pentruca să se convingă și laicul cel mai puțin inițiat în problemele istoriografiei române despre valoarea indiscutabilă a studiilor și contribuțiilor istorice datorite d-lui Pâclișanu, n'are decât să răsfoiască nițel volumul întâiu din Istoria Românilor Ardeleni până la Horia al marelui nostru istoric, *Nicolae Iorga*, și va vedea, cât de des îndrumă și cât de bine apreciază d-sa lucrările d-lui Pâclișanu.

Așa va fi apreciată de toți pricepătorii și lucrarea pusă în fruntea acestor șire, care nu e altceva decât un fel de șe-

matism al tuturor mănăstirilor românești cunoscute până acum pe pământul Ardealului. Marele istoriograf ardelean, *Dr. Augustin Bunea*, în lucrarea sa cea mai monumentală „Episcopii Petru Paul Aron și Dionisie Novacovici“, Blaj 1902, cunoștea numai vre-o 70 de mănăstiri românești ardelen. D-l Păclișanu cunoaște 108. A descoperit, deci, peste 30 de mănăstiri, până acum necunoscute.

Acesta e meritul incontestabil al lucrării.

Și mai are unul. Deși aduce atâtea contribuții nouă, d-sa totuș nu are pretenția de a prezenta ceva desăvârșit. De aceea roagă pe toți cititorii, în deosebi pe preoți și învățători să comunice tot, ce știu din tradiție sau din diferite însemnări, privitor la o mănăstire sau alta, pentruca în felul acesta, prin colaborarea tuturor, să se adune întreg materialul necesar la scrierea unei bune monografii a mănăstirilor românești din Ardeal.

Cei vizați să ia aminte. (iu.)

Calendarul Catolic pe anul 1920. Anul al XVI-lea. Iași. Editur. soc. catolice „Presa bună“. Format 8° pp. 96. Prețul 9 cor.

Catolicii din vechiul regat, înțelegând importanța extraordinară a presei bune în viața popoarelor, au inițiat o colecție între credincioșii lor, cari au dăruit până acum frumoasa sumă de 25.000 Lei, ceea ce reprezintă, după starea de astăzi a valutei, aproape 100.000 cor., o sumă aproape egală cu cea semnată de noi Românii uniți din Ardeal și părțile anexe pentru societatea similară „Unirea“. Frații din vechiul regat au de gând să-și cumpere, cât mai curând, o tipografie proprie, ca să nu mai fie exploatați de tipografi străini. Pentruca mișcarea să nu stagneze, au înființat și societatea „Presa bună“, în frunte cu un comitet de 5 membrii (trei preoți și doi laici). Dreptul de alegere îl au donatorii, potrivit cu suma dăruită, socotindu-se 500 Lei drept un vot.

Această societate a editat și calendarul de față, care cuprinde atâtea informațiuni bune și folositoare, mai ales intelectualilor noștri (preoți, învățători ș. a.), cari au fost izolați în timpul războiului mondial de partea cea mai mare a stremătății. Așa e îndată articolul părintelui *Mihai Robu*, *Benedict XV.* și războiul, în care arată excelentele servicii umanitare aduse diferitelor popoare de preafericitul Părinte, Bene-

dict, papa Romei. Chiar și pentru noi Români, îndeosebi pentru prizonierii dela San-Stefano (107 nenorociți), maltratați în modul cel mai barbar de Bulgari, a intervenit prin delegatul său apostolic din Constantinopol și le-a împărțit diferite ajutoare. Luând act ministerul nostru de externe de fapta de caritate a papei, a ținut să-și exprime „Sfinției Sale Inaltului Pontifice expresiunea respectuoasă a recunoștinței Guvernului Român“...

Tot așa sunt și celelalte articole. Astfel „Papa și Orientul creștin“ de *dr. Anton Gabor*, care comunică importantele acte privitoare la întemeierea, în Roma, a unei congregațiuni pentru biserica orientală, sub presidenția papei, precum și cele privitoare la înființarea „Institutului Pontifical Oriental“, adică o casă de înalte studii pentru chestiunile orientale, cu menirea de-a servi mai întâiu preoților latini, cari ar voi să lucreze pentru mântuirea sufletelor la Orientali, dar va fi deschisă și orientalilor uniți, ba chiar și celor ortodoxi. Între profesorii acestui institut aflăm titulari la catedra de liturghia orientală, de teologia ortodoxă, de istoria orientală, de patrologie, de teologia istorică, de drept canonic orientat, de arheologie orientală, de istoria literaturilor orientale, de limbile: arabă, siriacă, rusă și greacă. Sperăm, că în curând va fi cineva și de limba și istoria română. Adevărat, că părintele *Romuald Souarn*, călugăr asumpționist, profesor la acest institut știe și românește, precum ni-se spune, dar credem, că tot mai indicat e un Român veritabil, decât un străin. Prețioase sunt și datele statistice culese de păr. Dr. A. Gabor despre catolicii din Bucovina. După recensământul făcut în August 1919, afară de Cernăuți, s'ar afla în Bucovina 71.034 romano-catolici, 14.577 greco-catolici, 170 armeno-catolici. — Excepțional de bogată și bine informată e și „Cronica“ dela finele Calendarului, unde se înregistrează toate evenimentele de seamă din întreagă lumea catolică. Înregistrăm reluarea legăturilor diplomatice cu Sf. Scaun Apostolic al Romei din partea Franței și Portugaliei, care mai anii trecuți persecută catolicismul cu o ferocitate uimitoare. În Elada se remarcă o tendință de unire cu Roma. Și o mulțime de alte lucruri bune și folositoare.

Recomandăm intelectualilor noștri acest calendar, care se poate avea dela librăria noastră din Blaj pentru 9 cor. (ig.)

Calendarul dela Blaj pe anul 1920. Intocmit de „Unirea Poporului”. Format 16° pp. 64. Prețul 4 cor.

Dacă calendarul de mai înainte e întocmit pentru intelectuali, cel dela Blaj al „Unirii Poporului” e pentru sătenii noștri, cari îl și caută cu multă plăcere. Pe lângă părțile strict calendaristice, aduce pe 32 pagini un articol despre „Noul mitropolit al Blajului” de A. Lupeanu, o poezie de I. U. Soricu, Răvașul anului, deosebit de bogat în evenimente mari naționale, o poezie populară din Basarabia, o poveste din Banat („Meșter Împăiat”) de Ioan Georgescu și mai multe anecdote.

Calendarul e înfrumșețat cu mai multe clișee bine reușite din războiul pentru întregirea neamului, palatul din Versailles, unde s'a întrunit conferința de pace ș. a.

Il recomandăm intelectualilor, ca să-l răspândiască în popor. (ig.)

Dr. Zenovie Pâclișanu, Alegerea Arhierelor. Notițe istorice. Retipărire din „Unirea”. Blaj 1920. Format 8° mic, pagini 24.

Geneza acestui mic, dar condensat studiu istoric-canonice următoarea. Episcopul de Orade, I. P. S. Sa Demetriu a fost încredințat din partea guvernului să facă pașii de lipsă pentru inițierea unui concordat între Scaunul Apostolic și între Statul Român. I. P. S. Sa a și făcut. Dar pentru aceasta a fost atăcat de un domn profesor universitar din Cluj, că I. P. S. Sa n'a apărut, ci a tradat interesele statului român, fiindcă nu e nevoie de nici un concordat; drepturile avute de foștii regi apostolici ai Ungariei, deodată cu trecerea teritoriilor lor, au trecut la regii noștri; acestea ar emana doară din „dreptul de suveranitate” al statului.

D-l Pâclișanu, studiind temeinic chestiunea, arată că, atât pe baza canoanelor orientale, cât și a celor occidentale, alegerea arhierelor e un drept exclusiv bisericesc. Statul a avut totdeauna și pretutindenea numai atâtă amestec, cât și cum a îngăduit biserica.

Fiind, deci, vorba de alegerea a zece episcopi catolici, câți sunt de prezent în România-Mare, nu e indiferent din punct de vedere național român, cine sunt acești șefi religioși. Fac, deci, foarte bine; săvârșesc chiar cel mai frumos act patriotic ce se inițiază și conduc lucrările pentru încheierea

unui concordat. — Mai încreștăm numai faptul, că, dându-și seamă de importanța acestui lucru, au început să pretindă și ziarele bucureștene încheierea cât mai grabnică a unui concordat.

Broșura aceasta se poate avea sau la autor sau la librăria seminarului teologic din Blaj. (ig.)

*

„Dacia” și facultatea teologică unită. Ziarul din București „Dacia”, care stă sub conducerea d-lui I. Al. Brătescu-Voinesti, publică în Nr. din 7 Februarie a. c., între altele, o frumoasă scrisoare din Ardeal. Reținem ca document partea următoare: „Atât congresul, cât și sinodul preoților uniți au hotărât înființarea unei facultăți teologice unite pe lângă universitatea din Cluj. Asta cu atât mai vărtos, că tot în Cluj se va înființa, cum suntem informați, și o nouă episcopie română unită. Nu cunoaștem încă stadiul, la care au ajuns desbaterile, dar înființarea acestei facultăți e și de interes național, pentru că nu numai clericii români uniți își vor face studiile la această facultate, ci și cei catolici-latini de dincolo de munți și din Ardeal.” (ig.)

Extras din ordonanța

Nr. 21 și 25 (modificată).

1. Vor fi considerați ca infractori:

a) Acei cari fără rea credință prin localuri publice-gări, trenuri, pe străzi, etc., vor comunica, colporta, comenta în orice chip, știri fie adevărate, fie imagine, sau păreri relative la operațiunile de războiu, situația și dislocarea trupelor, dispozițiunile autorităților militare, sau orice chestiune privitoare la armata română.

2. Această infracțiune se va judeca și condamna de pretori în prima și ultima instanță, cu închisoare până la un an și cu amendă până la 2000 Lei.

Când faptele de mai sus se vor fi săvârșit în scopul de a spiona, sau trada, se aplică pedepsele prevăzute de legile penale în vigoare în timp de războiu.

Număr cenzurat de Maniu